

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра менеджменту освіти та педагогіки вищої школи

Кожевніков Микола Геннадійович
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СТУДЕНТСЬКОГО
САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр

Науковий керівник
_____ Д.О. Козлов
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри
менеджменту освіти та педагогіки
вищої школи
« ____ » _____ 2020 року

Виконавець
_____ М.Г. Кожевніков
« ____ » _____ 2020 року

СУМИ 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ СТУДЕНТСЬОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ	9
1.1. Студентське самоврядування як чинник демократизації вищої освіти України	9
1.2. Основні завдання та особливості функціонування студентського самоврядування в сучасній Україні	13
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	28
2.1. Передумови виникнення та зміст функціонування студентського самоврядування у Великобританії	28
2.2. Представницькі форми та особливості діяльності органів студентського самоврядування у Франції	34
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СУМСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ імені А. С. МАКАРЕНКА	45
2.1. Дослідження змісту та ролі функціонування студентського самоврядування у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка	45
2.2. Методичні рекомендації щодо перспективного розвитку студентського самоврядування у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка	64
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО –заклад вищої освіти

КС – Конфедерація Студентів

МОНУ – Міністерство освіти і науки України

НДД – Науково-дослідна діяльність

НМС – Національна Міжуніверситетська Спілка

НРВОН – Національна Рада Вищої Освіти і Науки

НССФ – Національна Спілка студентів Франції

НЦУНС – Національний Центр Університетських та Навчальних Справ

ОСЗС – Організація сприяння та захисту студентів

ОСС – органи студентського самоврядування

РЦУНС – Регіональний Центр Університетських та Навчальних Справ

СП – студентський парламент

СС – студентське самоврядування

СССУДС – Студентський Синдикат солідарних унітарних демократичних студентів

СумДПУ імені А.С.Макаренка – Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

УАСС – українська асоціація студентського самоврядування

ФЗСА – Федерація загальних студентських асоціацій

ФСС – Федерація Студентських Синдикатів

ESU – European students union

ISTC – International student Travel Confederation

NUS – National students union

ВСТУП

Актуальність та доцільність теми дослідження. Інтеграція України в європейський освітній простір впливає на всі складові освітньої сфери. У сучасних умовах відбувається утвердження демократичних засад, які спрямовані на формування еліти нації, розвиток і модернізацію системи вищої освіти. В українському суспільстві XXI століття зростає потреба підготовки громадян нового покоління: мислячих, дієвих, соціально відповідальних, мобільних, творчих особистостей, які керуються загальнолюдськими цінностями. Визначним резервом для реалізації якісних змін у державі є молодь, зокрема студентство.

Разом із тим, висока динаміка трансформації українського суспільства ставить перед педагогічною наукою нові нетрадиційні завдання. У зв'язку з відродженням на новій демократичній основі студентських організацій, які вибудовують свою діяльність, спираючись на освітні, професійні, соціальні потреби студентської молоді, пріоритетним завданням постає формування у вищій школі нового навчально-виховного простору, орієнтованого на розвиток студентського самоврядування, глибоку актуалізацію його педагогічного потенціалу, активне включення студентства у соціальні процеси, підтримку на всіх рівнях студентських суспільних ініціатив. Формування такого простору неможливе без теоретичного осмислення сутності сучасного студентського самоврядування, вивчення умов ефективної реалізації педагогічного потенціалу студентських організацій.

У науковій літературі представлено низку робіт, присвячених студентським колективам у вищій школі, соціальній ролі студентства. Історичні аспекти самоуправління як форми організації життєдіяльності молоді у науково-педагогічній літературі представлено доробками Л. Гордіна, І. Іванова, З. Малькової, Л. Новикової та ін. Розкриття змісту і механізмів самоврядування в навчальних закладах здійснили А. Волохов, Т. Лисовський, А. Мудрик, Н. Приходько, Г. Селевко, Н. Синягіна,

М. Соловей, І. Фрішман. Принципи, методи, напрями діяльності студентського самоврядування, форми підготовки студентського активу представлено у дослідженнях І. Вінтіна, І. Крещенко, В. Лукова, А. Пономарьова, А. Усова та ін. Досвід європейських країн (Великобританії, США, Франції) з питань студентського самоврядування у вищій школі вивчали Т. Буяльська, А. Земна, Т. Осипова. Соціальну роль студентства розглянуто у працях Г. Афанасьєва, Л. Воловича, І. Зимньої, В. Курила, А. Петровського, К. Потопи, Д. Ротмана, Л. Соглаєвої. Психологічні аспекти виявлення лідерських функцій студентства досліджували Г. Габреєв, А. Лотушкін, Т. Тарасова, Л. Уманський та ін.

Таким чином, можна констатувати, що у сучасній вітчизняній теорії і практиці діяльності вищих навчальних закладів склались необхідні передумови для більш глибокого теоретичного осмислення й системного уявлення тих процесів, які сприяють продуктивному функціонуванню студентського самоврядування у вищій школі.

Отже, актуальність піднятої проблеми та необхідність розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми магістерської роботи: «Організаційно-педагогічні засади студентського самоврядування у закладі вищої освіти».

Об'єкт дослідження: студентське самоврядування у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні засади функціонування студентського самоврядування у навчально-виховному закладі.

Мета дослідження: виявити сутність, завдання та особливості функціонування студентського самоврядування у вітчизняних і європейських закладах вищої освіти та розробити методичні рекомендації щодо перспективного розвитку студентського самоврядування у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.

Завдання магістерського дослідження:

1. Здійснити аналіз сутності поняття «студентське самоврядування» у вітчизняній теорії та практиці.
2. Узагальнити досвід Великобританії, Франції в аспекті функціонування студентського самоврядування.
3. Розкрити зміст та роль функціонування студентського самоврядування у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.
4. Розробити методичні рекомендації щодо перспективного розвитку студентського самоврядування у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.

Для вирішення поставлених завдань було використано *методи дослідження: теоретичні* – аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з досліджуваної проблеми, нормативно-правових документів; порівняльний аналіз для виявлення особливостей функціонування студентського самоврядування в Україні, Великобританії та Франції; *емпіричні* – спостереження за діяльністю органів студентського самоврядування в СумДПУ імені А. С. Макаренка; анкетування та опитування для виявлення позитивних моментів і недоліків у діяльності студентського самоврядування в СумДПУ імені А. С. Макаренка відповідно до заданих питань; бесіда з керівниками структурних підрозділів СумДПУ імені А. С. Макаренка (деканами факультетів, директорами Навчально-наукових інститутів) про стан і проблеми студентського самоврядування; анкетування та інтерв'ювання для визначення рівня задоволеності студентами діяльністю самоврядних структур; метод математичної статистики і вимірювання отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів: уперше визначено роль функціонування студентського самоврядування у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка та розроблено методичні рекомендації щодо перспективного розвитку студентського самоврядування у СумДПУ імені А. С. Макаренка; *уточнено* особливості функціонування

студентського самоврядування у вітчизняних закладах вищої освіти; подальшого розвитку набули порівняльні характеристики досвіду студентського самоврядування у Великобританії та Франції.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій щодо перспективного розвитку студентського самоврядування у СумДПУ імені А.С.Макаренка. Теоретичні положення і фактичний матеріал роботи, що стосується функціонування студентського самоврядування у закладі вищої освіти, можуть бути використані у практиці викладання курсу «Педагогіка вищої школи», «Управління вищим навчальним закладом». Матеріал стане у нагоді адміністрації, викладачам, студентам при організації і вдосконаленні роботи органів студентського самоврядування.

Апробація результатів та публікації. Матеріали дослідження, його основні положення та практичні результати доповідалися та обговорювалися на VI Міжнародній науково–практичній конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (Суми, 23-24 квітня 2020 р.); IV Міжнародній науково–практичній конференції «Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи» (Суми, 06-07 травня 2020 р.) та на II Міжнародній науково–практичній конференції «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи» (12-13 листопада 2020 р.) при Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка.

Публікації:

1. Кожевніков М.Г. Основні завдання та особливості функціонування студентського самоврядування в сучасній Україні. Магістр : збірник наукових праць молодих учених / Гол. Ред. О.Г. Козлова. Суми : ФОП Цьома С.П., 2020. С. 53–57.

1. Kozlov D.O., Kozhevnikov M.G. Special features of the preparation for the future educational managers' professional performance. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта для XXI століття:

виклики, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 листопада 2020 року, м. Суми). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 57 – 61.

2. *Структура та обсяг роботи.* Магістерська робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 85сторінок. Список джерел налічує 122 позиції. У роботі представлено 2 таблиці.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ СТУДЕНТСЬОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

1.1. Студентське самоврядування як чинник демократизації вищої освіти України

Проблема реформування і демократизації вищої освіти в дискурсі формування соціальних рис держави виступає предметом уваги багатьох дослідників у галузі філософії освіти. Виходячи з цього, метою філософського аналізу є визначення ціннісних пріоритетів і принципів демократизації вищої освіти як чинника формування нового демократичного суспільства [45, с. 7].

Проблемам концептуального осмислення демократизаційних процесів у сфері освіти присвячена значна кількість праць, зокрема Л. Губерського, О. Вишневського, В. Розіна, В. Скотного, Е. Турчанінова та інших, проте поки що не сформовано досконалої системи сучасної філософії освіти, яка відповідала б інтересам суспільства, викликам науково-технічного прогресу, глобалізаційних тенденцій та інформаційної цивілізації.

Реформи вищої школи знайшли наукове осмислення у дослідженнях В. Андрущенка, О. Навроцького, Л. Сокурянської, Т. Троїцької, Ю. Чернецького та ін. Управлінські механізми забезпечення якості освіти стають предметом спеціальних досліджень як вітчизняних учених (В. Астахова, В. Бакіров, В. Вікторов, В. Заболотний, В. Кремень, А. Одерій та ін.), так і зарубіжних (А. Вронстайн, Б. Вульфсон, В. Кальней, Г. Келе, Ю. Коллер, С. Набойченко, С. Шишов та ін.).

Формування демократичного суспільства визначило необхідність переосмислення і зміни ролі, місця, функції, мети й завдань освіти як соціального інституту. У такому разі соціальне середовище вимагає інакшої освіти (не кращої чи гіршої, а інакшої). Якщо суспільство визначило курс

руху до громадянського устрою, до демократії, то освіта має бути спрямована на формування нового типу людини, яка могла б нести тягар свободи і самовідповідальності, оскільки демократія – це не лише свобода, а й уміння людини доцільно користуватися нею [37, с. 109].

Важливим принципом демократизації вищої школи є університетська автономія. Відмітимо, що демократизація вищої освіти передбачає:

- прийняття системи зрозумілих і порівнювальних наукових ступенів;
- прийняття системи освіти, що первісно базується на двох циклах навчання;
- заснування системи кредитів;
- розвиток європейського співробітництва щодо контролю за якістю освіти;
- розвиток європейського виміру в системі вищої освіти;
- навчання протягом усього життя;
- установлення тісніших зв'язків між європейським простором вищої освіти та європейським простором досліджень;

Першочергове значення мають чотири перші напрями дій, які встановлюють принципи розвитку структури навчання та її якісні критерії: запровадження системи кредитів як загальноприйнятого засобу якісного та кількісного виміру навчального процесу; розвиток системи стажувань як практичного шляху інтеграції навчання на основі якісних критеріїв і кредитів [79, с. 6].

Важливим аспектом є співвідношення демократизації вищої освіти і впливу глобального ринку на формування соціальних рис держави. На сьогодні, розбудова соціальної держави в Україні відбувається в дискурсі глобалізації як в економічній, так і в інформаційно-освітній сферах. Саме в цьому аспекті полягає складність формування рис соціальності для України: з одного боку – відбудова суверенної нації-держави, з іншого – виклики перед тиском глобальної ринкової економіки, необхідність бути

конкурентоспроможною державою в Європі й світі, інтегруватися в Європейський і світовий економічний і освітній простір. Це вимагає врахування чинників змін в Європі і світі, до яких належать інтернаціоналізація навчання та дослідження у вищій освіті й поширення корпоративно-бізнесової установки в академічній світ в орієнтованому на ринок глобальному середовищі. Означені тенденції мають суперечливий вплив на систему вищої освіти в Україні: з одного боку негативно впливають на її якість, а з другого сприяють зростанню кількості приватних навчальних закладів і пошуку альтернативних ресурсів. Однак, така ситуація свідчить про те, що демократизація і реформування освіти в сучасному світі глобалізаційних тенденцій не можливі без врахування механізмів ринкової економіки, поєднання виробництва, освітніх закладів і науково-дослідних установ [105, с. 12].

Отже, демократизація вищої освіти проявляється через проникнення принципів демократії в усі складові системи освіти:

- структуру навчальних закладів (структура мережі навчальних закладів інтенсивно модернізується, швидкими темпами формується альтернативний (приватний) сектор надання освітніх послуг – від дошкільних установ до закладів післядипломної освіти, урізноманітнення яких повинно розширити можливість вибору особою навчального закладу, який відповідає її можливостям та запитам);
- процес навчання (у формі партнерства, гуманізації освіти, формування суб'єкт-суб'єктних стосунків, демократизації відносин викладачів і студентів);
- сферу контролю (важливою є відкритість, прозорість і публічність контролю за участю різних суб'єктів освітнього процесу);
- сферу ринкових відносин (впровадження системи «освіта – наука – виробництво») [79, с. 8].

Відзначимо, що практика багатьох європейських країн свідчить, що однією з умов підвищення якості вищої освіти є посилення відповідальності вищих навчальних закладів за результати діяльності шляхом розширення демократичних засад їх функціонування та поглиблення університетської автономії. Процес реформування вищої освіти має і надалі бути спрямованим на розширення можливості громадян здобувати освіту у вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації та форм власності, підвищення ефективності їх діяльності та якості підготовки фахівців. Розвиток вищої освіти має скеровуватися на забезпечення як потреб держави, так і потреб регіонів, сприяти підвищенню рівня економічної активності громадян. Демократизація управління освітою реалізується, перш за все, у залученні до цього процесу різних соціальних груп населення (викладачів, студентів, представників бізнесу тощо) [105, с. 13].

Можна констатувати, що демократизація освіти є об'єктивною тенденцією розвитку на початку XXI століття. Її розгортанню сприяють як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Перші з них формуються під впливом таких процесів, як глобалізація, створення єдиного європейського простору вищої освіти в рамках Болонського процесу, ринкова економіка, в умовах якої зростає конкурентна боротьба між випускниками вузів на ринку праці, все більш інтенсивна взаємодія народів і культур тощо. Суб'єктивними чинниками у даному процесі виступають державна влада, державні громадські установи та заклади вищої освіти [79, с. 9].

Наголосимо, що важливим чинником формування майбутнього фахівця є розвиток у вищих навчальних закладах здорового морального середовища, демократичних засад їх функціонування. До управління університетом потрібно більше залучати громадськість, розширювати участь студентів у вирішенні актуальних проблем їхньої діяльності, всіляко підтримувати студентське самоврядування. Саме студенти мають бути партнерами викладача, а отже, повноцінними учасниками університетського життя [26, с. 91].

Таким чином, одним із важливих чинників демократизації вищої освіти України є формування інституту студентського самоврядування під впливом глобалізації у економічній та освітньо-інформаційній сфері, світової модернізації кваліфікацій і посиленні конкуренції в управлінні, розвитку ринкової економіки й реформування системи вищої освіти.

1.2. Основні завдання та особливості функціонування студентського самоврядування в сучасній Україні

Слід відзначити, що однією з головних засад справді демократичного суспільства є наявність та ефективне функціонування добровільних громадських організацій, або громадське самоврядування, що уособлює гарантоване державою право і реальну здатність громади самостійно або під відповідальність органів чи посадових осіб вирішувати питання внутрішнього керівництва в межах, визначених законодавством. До таких організацій належать і молодіжні громадські організації.

Міжнародними організаціями за останні тридцять років прийнято сотні документів та резолюцій з проблем молоді. Найвідомішим із документів, який забезпечує вирішення проблем молоді, є резолюція ООН «Керівні принципи для довгострокового планування і здійснення відповідних послідовних заходів, що стосуються молоді».

Однак, розкриття завдань та особливостей функціонування студентського самоврядування в сучасних умовах розвитку вітчизняної освіти, варто зупинитися на огляді історичних передумов їх формування.

Відзначимо, що у дореволюційний період, вітчизняні освітні заклади за взірцем брали діяльність університетів та студентів Німеччини. У царській Росії того часу вперше з'явилась нова, до тих пір не відома форма об'єднання студентства, запозичена у німців, – *студентські корпорації* [71]. Вони являли собою форму об'єднання студентства для регламентації студентського життя,

виявлення студентської самостійності та самодіяльності. Студентські корпорації існували як би не легально: їх діяльність ніхто не заперечував, але і ніхто не регламентував. В університетському статуті не було зазначено інших форм об'єднання студентів, крім тих, що сформовані по навчальному принципу, але прямого заперечення і не було.

У середині ХІХ ст. видатний педагог М. Пирогов намагався запровадити елементи самоврядування у Київському навчальному окрузі. У 1859 р. ним були вироблені «Правила про порушення та покарання учнів гімназій Київського навчального округу». М. Пирогов ввів у практику роботи гімназії товариські суди, наголошував на великих виховних можливостях «духу корпоративності».

Аналіз історії освіти та педагогічної думки початку ХХ століття свідчить, що найбільш інтенсивне застосування самоврядування відбувалося під час нестабільного функціонування суспільства, коли виникали можливості багатоваріативного розвитку. Саме падіння самодержавства зняло всі бюрократичні обмеження щодо самоорганізації і самоврядування та сприяло значній активізації студентської молоді. Українські педагоги доби Центральної Ради О. Астряб, Л. Білецький, О. Дорошкевич, С. Русова, С. Сірополко, І. Стешенко, П. Холодний, Я. Чепіга та інші виступали за громадянське виховання молоді, за широке розповсюдження повноважень органів самоврядування у навчальних закладах.

Можна відзначити, що особливого розмаху організація студентського самостврядування набула в 20-х роках ХХ ст. У цілому, популярним був дитячий рух, а в організації самоврядування простежувалась тенденція до копіювання роботи органів радянської влади. У цей період утворювалися школи-комуни, дитячі та студентські республіки, містечка. З'являлися учками і виконками, комісії та відділи. Досить часто учнівські та студентські органи самоврядування прагнули до максимальної самостійності. Головна увага в цей час приділялася забезпеченню господарських потреб навчального закладу, підтриманню порядку в ньому.

Спільною рисою всіх форм самоврядування тих років було поєднання його з працею, зокрема із самообслуговуванням [5; 33; 50].

Розглядаючи розвиток студентського самоврядування на території України в період 20-х років минулого століття, не можна не згадати майстерного педагога та керівника дитячих колоній А. С. Макаренка [49], якому вдалося визначити передумови, за яких діяльність органів самоврядування буде ефективною:

- адміністрація закладу не повинна підміняти органи студентського самоврядування;
- вплив на органи самоврядування необхідно здійснювати на демократичних засадах через педагогів, які користуються повагою у студентів;
- робота в органах самоврядування не повинна займати у студентів багато часу, щоб не бути обтяжливою;
- рішення органів самоврядування повинно бути обов'язково виконане, але, якщо воно хибне, то керівники закладу мають апелювати до загальних зборів і домагатися його скасування; скасовувати рішення без зборів не можна;
- необхідно постійно вести ретельний облік роботи органів студентського самоврядування [41].

На початку 30-х років ХХ ст. самоврядування починає вихолощуватися, з нього зникає зміст та формалізується жива творчість юнацького колективу, перенасичується комуністичною ідеологією, збюрократизовується, зарегламентовується. Форма починає тяжіти над змістом самоврядування.

З кінця 50-х років у країні на найвищих рівнях почали говорити про радянську демократію. Самоврядування намагаються найтіснішим чином пов'язати з ідеями демократії.

З прийняттям останньої радянської Конституції (1977 р.) в ідеологічному плані почало активно використовуватися гасло про розвиток

соціалістичної демократії. У цьому контексті в 1978 р. було прийняте нове положення про самоврядування. Якщо раніше воно носило необов'язковий, другорядний характер і педагогічні зусилля в основному зосереджувалися на забезпеченні належного рівня роботи комсомольської та піонерської організацій, то відтепер обов'язковим органом кожного навчального закладу став ще й учком, а у закладі вищої освіти – студком. Діяльність самоврядування у такій формі активно заохочувалася та насаджувалася керівними освітянськими органами [33].

Так звана «перебудова» 80-х років минулого століття і романтичне піднесення в перші її роки громадської думки відбилися і на організації самоврядування. У цей період було здійснено спробу відродити комунарський рух, пов'язати ідеї продуктивної праці молоді, кооперації та самоврядування [5].

Демократизація суспільного життя в країні в середині 80-х років підвела під самоврядування необхідну реальну соціальну базу. З'явився справді цікавий досвід організації самоврядування та глибокі дослідження його функціонування. Але залишався деякий максималізм, спостерігалася абсолютизація самоврядування, перебільшення його реальної ролі в системі виховної роботи.

Функціонально ж ефективна система органів студентського самоврядування в Україні почала формуватись із 90-х років ХХ ст.

Для сучасної державної молодіжної політики України розуміння ролі громадських організацій молоді є надзвичайно важливим. Недаремно питання участі молоді, у т.ч. студентства, у суспільному житті та її залучення до реалізації державної молодіжної політики неодноразово висвітлювалися у щорічних доповідях Президента України, депутатів Верховної Ради України, членів Кабінету Міністрів України.

Таким чином, міжнародними організаціями та національними органами влади визнається необхідність залучення молоді до вирішення існуючих проблем, а діяльність молодіжних громадських організацій сприяє

якісному соціальному розвитку молодого покоління, підвищенню його соціальної активності. Завдяки державній підтримці протягом останніх років кількість молодіжних громадських організацій в Україні зростає. У ці організації молоді люди об'єднуються відповідно до певної спільної справи (туризм, екологія, релігія, соціальна допомога тощо). Наприклад: «Всеукраїнська молодіжна хостел-асоціація» (ВМГО), «Всеукраїнська молодіжна туристична асоціація» (ВМТА), «Зелена молодь України» та багато інших.

Зі становленням в Україні багатопартійної системи у більшості політичних партій створюються «молодіжні крила», до яких залучають активне студентство. Прикладом таких студентських організацій є: «Національний студентський союз», «Українська студентська спілка», «Українська асоціація студентського самоврядування», «Всеукраїнська рада студентів», «Український Фонд студентів», Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Студентська республіка», «Асоціація правозахисних організаторів студентів України», «Наукове товариство молодих учених та студентів Буковинського державного фінансово-економічного університету», «Об'єднання студентів-правників Західноукраїнського колегіуму», «Луганська обласна громадська організація студентів та аспірантів юридичного факультету Східноукраїнського державного університету «Клуб юристів», «Палата національностей», «Студентська організація «Демограф», «Первинна профспілкова організація студентів», «Лабораторія ідей», «Асоціація КВН України», Центр «Молода дипломатія» та інші.

Зупинимось далі на визначенні сутності феномену «студентське самоврядування» та особливостях функціонування органів студентського самоврядування в сучасній Україні.

Насамперед відмітимо, що у сучасному академічному словнику [103] поняття «студентське самоврядування» відображено таким чином: «Студентське самоврядування – одна з форм виховної роботи ЗВО, що здійснюється в рамках концепції безперервного навчання, спрямована на

формування всесторонньо розвинутої, творчої особистості з активною життєвою позицією, на підготовку сучасних спеціалістів, конкурентноспроможних на ринку праці».

Філософський словник В. Шинкарука визначає сучасне студентське самоврядування як окрему спільноту, що репрезентує соціально-психологічні настрої суспільства в цілому, але має свої специфічні особливості [20]. Словник соціально-психологічних термінів трактує студентське самоврядування як частину системи управління студентським колективом, у якій в якості суб'єкта управління виступають самі студенти [40].

У той же час професор Т. Буяльська [9] студентське самоврядування розглядає як особливу педагогічну технологію формування громадянських якостей молодшої людини в системі демократичних відносин колективу освітньої установи. Особливість цієї педагогічної технології полягає у тому, що вона має реалізуватися на засадах самовизначення, самодіяльності, самоорганізації, самоствердження та самореалізації особистості.

Таким чином, між феноменами «студентське самоврядування» та «студентська організація» існують відмінності: поняття «студентське самоврядування» є вужчим, оскільки своєю сутністю стосується функціонування добровільних об'єднань студентства в межах тієї чи іншої закладу вищої освіти.

Візначимо, що з часів проголошення суверенності України першим нормативним документом, який передбачав право створювати у вітчизняних вищих навчальних закладах вищої освіти органи студентського самоврядування, був Закон України «Про освіту» від 23 березня 1991 року, що визнавав громадське самоврядування, у тому числі і студентське. У 1996 році було прийнято Положення про державний вищий заклад освіти (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 року), яким визначено мету, завдання, структуру органів студентського самоврядування. Згодом з'явилися досить прогресивні у повноваженнях студентських організацій документи, а саме: Положення про студентське самоврядування у

вищих навчальних закладах, затверджене Міністерством освіти і науки України 3 квітня 2001 року, та Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2001 року, у якому відображалися ті норми, що в 1996 році були передбачені у Положенні про державний заклад вищої освіти.

Слід відмітити, що студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, інституту (факультету), відділення, гуртожитку, закладу вищої освіти. Залежно від контингенту студентів (курсантів), типу та специфіки закладу вищої освіти студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів закладу вищої освіти.

Отже, студентському самоврядуванню у сучасній формі його функціонування в Україні відводиться провідна роль у вирішенні цілої низки завдань щодо соціалізації студентської молоді, формуванню в неї активної громадянської позиції, організаторських навичок, формуванню лідерських якостей та професійних компетенцій. Саме залучення студентів до діяльності в органах студентського самоврядування, у громадських молодіжних організаціях, в оргкомітетах акцій та заходів сприяє формуванню громадян української держави. Зокрема, створення ситуацій «реальної відповідальності» формує звичку до суспільної поведінки в різних життєвих ситуаціях. Сьогоднішні студенти – це майбутні працівники владних структур, державні діячі, керівники підприємств та установ, носії інтелектуального потенціалу України XXI століття, творці нових здобутків української культури [83].

Однак, у контексті зазначеного варто відмітити, що простір виховної діяльності, заданий сучасними процесами демократизації суспільства, крім низки позитивних змін, приховує в собі серйозну небезпеку, обумовлену невідповідністю виховних інститутів суспільства до функціонування в оновленому соціальному середовищі. Повною мірою це стосується здатності молоді (у даному випадку студентської) реалізувати себе в умовах, коли зовнішні фактори стимуляції й контролю над діяльністю втрачають своє

значення, а на їхнє місце висуваються механізми, які ґрунтуються на началах самоврядування.

У зв'язку з цим актуальними стають принаймні два питання. По-перше, чи здатна система вищої освіти реально вплинути на розвиток цих процесів? По-друге, наскільки студентське самоврядування формує в майбутніх фахівців здатність реалізувати себе в умовах демократичного суспільства?

Відповіді у даному випадку не можуть бути однозначними, оскільки бажані результати є наслідком взаємодії величезної кількості суб'єктивних і об'єктивних чинників, багато з яких тільки сьогодні стають об'єктом пильної уваги вчених. Незважаючи на це, варто визначитися з тими позиціями, які вже активно розробляються в сучасній психолого-педагогічній науці [78].

Перш за все слід уточнити, чи є сьогодні студентське самоврядування школою самостійності, де не лише розв'язуються вузькопедагогічні проблеми, але й формується стратегія особистісного розвитку молодого фахівця. Питання зовсім не риторичне, оскільки нині оптимальне розв'язання навіть технічних, не творчих проблем вимагає іншої якості управлінської діяльності. Колишні підходи в системі освіти, які ґрунтувалися на авторитарному адмініструванні, нині ще можуть забезпечити «порядок» у самих навчальних закладах, але не здатні підготувати фахівця, який ефективно функціонує в умовах ринкової економіки. Сучасне управління, здійснюване у високотехнологічних інформаційних і комунікаційних середовищах, неминуче переходить від управління людьми до управління ресурсами: інформаційними потоками, технологічними умовами, творчими потенціалами і т.ін. [34]. У такому разі надзвичайно зростає здатність професійних співтовариств до ефективної самокерованої діяльності. Сформуванню такої здатності можна лише в результаті достатньо тривалої й активної практики, а реальним полігоном такої практичної підготовки є система вищої освіти, у якій студент не тільки здобуває професійну підготовку, але й оволодіває навичками соціальних дій, у тому числі й навичками самоврядування.

На думку І. Коробки, «становлення й розвиток студентського самоврядування є важливою умовою вдосконалення навчально-виховного процесу в навчальному закладі» [33, с. 345]. Зі свого боку, науковці В. Курило і С. Савченко вважають за необхідне підкреслити, що в нових українських реаліях не можна розглядати студентське самоврядування з утилітарних позицій, вбачаючи в ньому лише механізм покращення навчально-виховного процесу. На їх думку, набагато важливішим є особистісно значимий аспект, розвиток якого можливий у новій системі демократичних координат. Враховуючи той факт, що сьогодні самоврядування – це багатогранний соціальний феномен, який охоплює різноманітні галузі діяльності, можна впевнено стверджувати, що воно сприяє зростанню соціальної активності студентства, його ініціативи, розвиває навички організаторської, управлінської роботи, сприяє готовності молодого фахівця успішно реалізувати себе в умовах ринкової економіки.

Зауважимо, що нині питання про прогресивну роль студентського самоврядування у вітчизняній теорії та практиці вже вийшло за межі умоглядних міркувань і теоретичних суперечок. Практична його реалізація – ось нагальне завдання, яке постало перед педагогічними колективами ЗВО. Однак саме в цій галузі існують найбільш серйозні проблеми.

Слід відмітити й те, що демократизація в освітній галузі, характерна для сучасних процесів українського державотворення, лише тоді стане реальністю й благом, коли з порожніх розмов і голого теоретизування надані суспільством свободи будуть розглядатися не як панацея, а стануть реальним інструментом вузівської політики в розвитку студентського самоврядування. Його найважливіше завдання полягає в тому, щоб забезпечити зворотній зв'язок у виховному процесі, максимально індивідуалізувати масовий виховний вплив, значно підвищити коефіцієнт корисної діяльності процесу виховання. При цьому гарантією того, що впровадження демократичних начал у повсякденне життя навчального закладу матиме не деклараційний, а

головне – незворотний характер, буде можливість громадського (у тому числі студентського) контролю за діяльністю адміністрації ЗВО.

Однак, зауважимо, що коли говорять про студентське самоврядування, часто забувають про таку його складову, як роль і місце в ньому викладача. Самоврядування – не самоціль і не абсолют студентської свободи й незалежності. Воно, перш за все, є засобом особистісного розвитку самого студента й підвищення якості навчально-виховного процесу. Прогресивна за організацією й продуктивна за результатами система студентського самоврядування не лише не підміняє й не усуває викладача, навпаки, вона повною мірою спирається на досвід, ініціативність, знання педагогічного колективу. Викладач і адміністрація ЗВО у даному випадку – не об'єкт відчуження, а повноправний партнер, товариш, активний учасник студентського життя й діяльності. Розгляд студентського самоврядування як інструмента реалізації молодіжної політики в Україні фокусує увагу студентського об'єднання на доцільній і виваженій організації життя молоді у виші для ефективної реалізації навчально-виховних програм. Отже, головною умовою є врахування інтересів усіх груп [9], які зацікавлені у функціонуванні закладу вищої освіти. До таких груп належать: адміністрація, професорсько-викладацький склад, студентський колектив, інші структурні підрозділи ЗВО.

При цьому, інтереси адміністрації такі: створення механізму реального впливу на студентів; отримання зворотнього зв'язку для удосконалення навчально-виховного процесу у ЗВО; формування патріотичного відношення до вищого закладу і держави; підготовка адміністративних і навчально-педагогічних кадрів.

Інтереси професорсько-викладацького складу обумовлені потенційними можливостями усіх органів студентського самоврядування зважати на поради, знання та досвід щодо покращення організації педагогічного процесу. Студенти ж зацікавлені не тільки в отриманні знань зі спеціальності,

але й у спілкуванні, відпочинку, можливостях реалізувати свій потенціал, беручи тим самим участь у різних акціях, змаганнях, секціях, клубах.

Продуктивність діяльності органів студентського самоврядування у вітчизняній теорії та практиці, на думку учених [62, с. 235], визначається наявністю чітко окресленої моделі та ієрархічної структури. Студентський колектив уже структурований для навчальних цілей у вигляді університету, інститутів, факультетів, курсів і навчальних груп, що фактично обумовлює лінійний принцип організаційної структури. Тому, органам студентського самоврядування потрібно здійснювати діяльність на усіх вище вказаних ієрархічних рівнях для максимального проникнення в усі сфери життя університету. Для того щоб приймати важливі рішення на всіх інстанціях, президент (голова) студентської ради повинен бути у ранзі відповідно до заступника ректора, але не обов'язково підпорядковуватись йому.

Поряд із цим у вітчизняній практиці існує ціла низка проблем, пов'язаних з функціонуванням студентського самоврядування. Студентів дещо обмежують в управлінні навчально-виховними процесами закладу. Частково таке обмеження пояснюється відсутністю управлінського досвіду у студентських активістів. Їх зусилля нерідко спрямовані лише у культурно-розважальну сферу (організація концертних програм, зустрічей з музикантами, волонтерами, тощо). Адміністрація закладів вищої освіти, яка зацікавлена у повноцінному функціонуванні органів студентського самоуправління, має сприяти ознайомленню студентських лідерів з теорією та практикою управління. Залучення студентської молоді до управління ЗВО та розширення прав студентів є важливими ознаками демократизації вищої освіти.

Зауважимо, що згідно європейських вимог, адміністрація та студентство повинні бути конструктивними, активними і рівними партнерами. При цьому, на думку вітчизняних учених, порозуміння між адміністрацією та студентським самоврядуванням можливе за умови дотримання певних організаційних принципів [80], які мають бути покладені в основу співпраці. До таких принципів належать:

- *принцип партнерства* – стратегічні основи взаємодії студентського самоврядування і адміністрації ЗВО мають партнерський характер і відношення сторін зазначається в укладеній угоді;
- *принцип навчання* – студентське самоврядування має потребу у методичній і консультаційній підтримці з питань управління, особливо на етапі формування;
- *принцип розвитку* – по мірі становлення організаційної культури, накопичення досвіду студентське самоврядування може, у встановленому порядку, отримати права і взяти на себе обов'язки юридичної особи;
- *принцип об'єднання* – студентське самоврядування – це добровільне об'єднання студентів ЗВО з метою спільного рішення питань по підвищенню якості студентського життя;
- *принцип добровільності* – студенти добровільно визначають ступінь своєї участі у навчально-виховному процесі;
- *принцип представництва* – студенти, вибрані у керівні органи студентського самоврядування, виконують свої функції, діють від імені, по дорученню і в інтересах студентів ЗВО;
- *принцип виборності* – управлінські органи студентського самоврядування формуються на виборній основі;
- *принцип автономності* – студентське самоврядування самостійно визначає порядок свого функціонування і не залежить у своїх рішеннях від адміністрації ЗВО, державних органів та інших осіб.

Таким чином, студентське самоврядування у сучасних умовах розвитку українського суспільства є засобом реалізації студентською громадою своїх прав, обов'язків та ініціатив через прийняття рішень та їх впровадження за допомогою власних ресурсів у сфері, що визнається адміністрацією, та у співпраці з нею, а також гарантії брати участь через своїх представників у вирішенні питань студентства. Студентське самоврядування потрібне студентству, оскільки це – практична школа для тих, хто бажає спробувати

себе як керівник, адміністратор, лідер. Органи студентського самоврядування (ОСС) – це можливість реалізовувати суспільно значущі проекти, що потрібні усій студентській громаді. Студентське самоврядування можна назвати однією з перших сходинок до громадянського суспільства, коли громада висуває своїх лідерів та вчиться контролювати їхні дії [18, с. 77].

Продуктивне студентське самоврядування сприяє гармонійному розвитку навчального закладу. Завдяки студентським ініціативам можна визначати нові напрями розвитку позанавчальної діяльності, удосконалювати навчальний процес тощо. Розвинуте студентське самоврядування є одним із чинників, що впливають на вибір абітурієнтом навчального закладу. Важливим є й те, що випускники вишів із розвинутим студентським самоврядуванням необхідні роботодавцям, оскільки учасники студентського самоврядування допомагають володіють необхідними в роботі навичками організації праці, самодисципліни, формують почуття відповідальності тощо.

Висновки до розділу 1

У результаті здійсненого аналізу сутності студентського самоврядування у вітчизняній теорії та практиці встановлено таке:

1. Охарактеризовано головні особливості демократизації вищої освіти в Україні відповідно до сучасних освітніх вимог, розглянуто складові принципи процесу демократизації у закладах вищої освіти, що впливають на процес реформування структури управління закладів вищої освіти у державі, зокрема утвердження інституту студентського самоврядування у вітчизняних вишах.

2. Виявлено, що студентськими організаціями, які уособлюють демократизацію вищої освіти в Україні, є: профспілкові студентські організації; студентські організації різного спрямування за інтересами (технічні, історичні, спортивні, мистецькі тощо); органи студентського самоврядування.

3. Теоретичний аналіз державних правових документів показав, що в Україні студентське самоврядування має значне нормативно-правове підґрунтя. У роботі наведено визначення сутності феномену студентського самоврядування у закладі вищої освіти, визначено його провідні характеристики та відображено найголовніші аспекти його функціонування у процесі навчально-виховної діяльності ЗВО відповідно до положень та вимог чинного законодавства.

4. У результаті аналізу встановлено, що у вітчизняній практиці студентське самоврядування є складовою феномену молодіжних організацій як таких, що передбачають активну участь молоді, у тому числі студентської у вирішенні освітніх, соціальних, політичних, екологічних та інших проблем як на інституційному, так і на регіональному, всеукраїнському та міжнародному рівнях.

5. Студентське самоврядування розглядається науковцями, як: одна з форм виховної роботи ЗВО; окрема спільнота; педагогічна технологія формування громадських якостей молоді людини тощо.

6. Аналіз нормативно-правових документів дозволив виокремити засадничі принципи функціонування студентського самоврядування у вітчизняних ЗВО, а саме: принципи добровільності, колегіальності, відкритості; принципи виборності та звітності органів студентського самоврядування; принципи рівності права студентів (курсантів) на участь у студентському самоврядуванні; принципи незалежності від впливу політичних партій та релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти).

РОЗДІЛ 2

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

2.1. Передумови виникнення та зміст функціонування студентського самоврядування у Великобританії

Насамперед відзначимо, що студентське самоврядування у Великобританії має глибокі традиції, що формувалися ще з діяльності тих студентських братств, які утворювалися в Оксфорді та Кембриджі.

Так, *Оксфордський університет* є найстарішою організацією вищої освіти в англomовному світі. Місто Оксфорд було центром освіти ще на початку XII ст. В університеті у переважній більшості працювали викладачі та науковці з Європи. Наприкінці XII ст. у зв'язку з появою значної кількості студентів з паризького університету відбулося повернення багатьох англійських учених із Франції та поселення їх в Оксфорді. У цей період студенти університету об'єднувалися у своєрідні товариства на основі географічного походження, представляючи північ (включаючи шотландців) та південь (включаючи ірландців та уельсців). У подальшому географічне походження продовжувало впливати на приналежність багатьох студентів до Оксфордського коледжу.

У XIII ст. на території Оксфорду поселилися члени багатьох релігійних віросповідань, включаючи домініканців, францисканців, кармелітів та августиніанців, здобули незалежність і придбали приміщення для студентів. Приблизно у той самий час в Оксфорді з метою організації вчених суспільств приватними благодійниками утворювалися коледжі [21].

У 1636 р. канцлером Вільямом Ллойдом, кентерберійським архієпископом, було визначено статус університету, норми управління в якому залишилися незмінними до середини XIX ст. В. Ллойд також визначив

привілеї, що надавались університетській пресі і здійснив значні внески в розвиток Бодлеанської бібліотеки – головної бібліотеки університету.

Можна відзначити, що протягом XVIII ст. Оксфордський університет практично не брав участі у політичних конфліктах. Однак адміністративні реформи, що здійснювались за ініціативою студентства впродовж XVIII ст., включали заміну усних іспитів на письмові вступні тести, забезпечували більшу терпимість до релігійних поглядів, передбачали заснування чотирьох коледжів для жінок. Жінки при цьому отримали право бути повноправними членами університету та дозвіл на право одержувати науковий ступінь (з 1920 р.) [12].

У 1823 р. на базі університету було створено Оксфордську Раду – університетський клуб, метою якого була організація формальних дебатів і інших видів соціальної діяльності. Серед своїх членів з часу свого заснування він нараховує багатьох провідних політичних лідерів Великобританії та видатних особистостей, які зробили значні внески в політику, науку та літературу Великобританії [21].

Наголосимо, що тьюторські традиції, які індивідуалізували процес навчання, сприяли поширенню занять невеликими групами, «педагогіка співпраці», на якій ґрунтувалися стосунки «викладач-студент», надзвичайно демократизували процес навчання в університеті. До нині навчальний процес у Оксфордському університеті проводиться не тільки у форматі лекцій, але й має різні індивідуальні форми роботи, коли кожен студент працює з окремим викладачем, який відповідає за успішність того чи іншого студента [88].

У цілому, студентські об'єднання, що формувались на засадах наукових, релігійних, політичних чи інших поглядах і позиціях, свято виконували та зберігали основні принципи й закони навчального закладу. Певною мірою вони виконували функції соціальних передавачів тих традицій, що визначали дух і специфіку університету. У той же час, передаючи у спадок наступним поколінням студентів випробувані часом

традиції і ритуали, студентські спілки зберігали плюралістичність поглядів та позицій як основу творчості й інновацій.

Разом з Оксфордським університетом *Кембриджський університет* є найпрестижнішим університетом Великої Британії. Цей заклад є одним із найстаріших вищих навчальних закладів та входить у п'ятірку найпрестижніших з існуючих вишів у світі. Нині університет в Кембриджі – це незалежна самоврядна корпорація, що складається з низки установ (коледжі та університет), що не одержує від уряду ніякої допомоги і не підлягає жодному нагляду.

Розкриваючи передумови виникнення студентського самоврядування в *Кембриджському університеті*, відзначимо, що історія закладу починається з 1209 року, коли декілька релігійних орденів, включаючи францисканців та домініканців, встановили будинки та приєднали їх до школи в Кембриджі. Згодом утворилися інші студентські організації (які відрізнялися від релігійних груп), що проживали в незалежних гуртожитках або гуртожитках при університеті. Століттями ці гуртожитки забезпечувалися приватними благодійниками, починаючи з Хью де Бальзама, Єльського єпископа, яким у 1284 році й було засновано Петерхаус та перші коледжі Кембриджу.

На початку XIII століття на навчання до Кембриджу приїхали студенти Оксфордського й Паризького університетів [12].

У 1318 році загальноосвітній заклад Кембриджу було позиційовано як університет. Упродовж XIV ст. при університеті відбулося відкриття 5 нових коледжів, у XV ст. – 4 коледжі та 6 – у XVI ст. Однак, до XIX ст. не було відкрито жодного нового коледжу.

Можна зазначити, що Кембриджський університет помітно фігурував у період протестантської реформації в XVI столітті. Зі встановленням англіканської церкви, гуманістичний метод навчання прийшов на зміну схоластичному. Припинилося вивчення законів Кенона, почали проводитись суспільні лекції з латини та грецької мови, а Біблія відтоді вивчалась у світлі сучасного навчання. У 1570 р. обмежене законодавство передало управління

навчальним процесом до рук керівників коледжами, а в 1604 р. університет отримав право обирати двох членів до англійського парламенту [121].

У 1858 р. було засновано *екзаменаційний Синдикат Кембріджського університету*, який став одним із світових лідерів у галузі освіти. Згодом Кембріджський синдикат розробляє та проводить екзамени з різних академічних та професійних дисциплін від початкового до університетського рівня. Важливі реформаторські кроки у ХІХ ст. включали анулювання обмежуючих статутів, які діяли за часів Єлизавети І, та, завдяки цим змінам, університет отримав більшу свободу щодо організації навчального процесу й відміну у 1871 р. релігійних тестів на вступних іспитах, впровадження ширшої навчальної програми, що передбачала вивчення студентами природничих наук (1851 р.) та машинобудування (1894 р.).

Значною подією в історії університету стало відкриття в 1869 році коледжу Гірту – першого закладу для студентів-жінок.

Отже, відзначимо, що протягом усієї історії Кембріджського університету студентські об'єднання відігравали значну роль у процесі становлення і розвитку своєї Alma-mater. Соціальна активність студентів сприяла їх подальшій професійній кар'єрі. Монументальність історичних традицій, динамічність змін протягом століть, статус університету світового значення, відкритість університету в навчально-науковому просторі, інтернаціональна мобільність студентства – усе це зумовлює характер і особливості студентського самоврядування [21].

Найвідомішими випускниками Кембріджу стали англійський священик Джон Гарвард, на честь якого було названо коледж Гарварду (пізніше Гарвардський університет); державний діяч Олівер Кромвел, найважливіший лідер англійської революції (1640–1660); поет Джон Мільтон; видатний вчений, автор еволюційної теорії Чарльз Роберт Дарвін; економіст Джон Мейнард Кейнс; Чарльз, принц Уельський – наступник престолу Великобританії.

Розглядаючи питання про виникнення та становлення студентського самоврядування у Великобританії, варто згадати і *Раду Королівського коледжу Лондонського університету*, яку було створено в 1893 р. На думку учених, саме вона вважається найстарішою студентською організацією в Англії. У 1921 році саме випускник Королівського Лондонського університету Айвісон Македем (1894–1974 рр.) виступив ініціатором створення *Об'єднаної Національної студентської спілки (UNSU)*. Сьогодні UNSU – найпотужніша студентська організація в країні [21].

У свій час, коли партія Консерваторів Великобританії під керівництвом Джона Мейджора намагалася жорстко послабити вплив студентських рад, Об'єднаної Національної студентській спілці (UNSU) та окремим студентським організаціям, особливо в Оксфорді та Кембріджі, вдалося протистояти спробам обмежити їх політичну діяльність. Відтоді роль студентських організацій Великобританії занесено в до Акту «Про Вищу освіту» 1994 р.

На разі у Великобританії колишні студентські спілки, студентський уряд або студентські ради у цілому являють собою сучасну студентську організацію, що існує в багатьох коледжах та університетах і часто має власну будівлю або сукупність приміщень на території університету, займається соціальною та організаційною діяльністю студентів.

Однак, багато студентських спілок Великобританії (на відміну від Студентських Рад інших європейських країн) є вкрай заполітизованими і дуже часто відіграють роль навчальних центрів, які готують політиків, а також сприяють політичній кар'єрі своїх членів. Такі студентські спілки проводять різноманітні кампанії, дебати тощо, які проходять дуже енергійно, і в процесі яких студенти проявляють досить великий громадський ентузіазм. Студентські засоби масової інформації, які долучаються до таких акцій, практично не маючи ніякого попереднього досвіду, намагаються всіляко зацікавити і залучити широке коло респондентів до обговорення цих подій, хоча всі усвідомлюють, що такі заходи не несуть відповідальності за прийняті рішення, адже фактично – це гра у політику [21].

Сучасні студентські ради у Великобританії керують деякими комерційними установами, які знаходяться на території університетів (магазини, нічні клуби); опубліковують рекламну інформацію, друкують студентські газети; надають консультації та поради щодо успішного навчання. Більшість студентських рад також керують спортивними клубами.

У Великобританії Голова студентської ради, так званий «Sabbatical officer», є керівником, який працює повний робочий день, обирається членами студентської ради і отримує заробітну плату. Такі керівники зазвичай є опікунами студентської ради. Проте більшість студентських організацій також мають керівників, які працюють повний або неповний робочий день без заробітної плати, – «non-Sabbatical officers». Деякі з них можуть бути присутніми на Виконавчому Комітеті Ради або на Комітеті Ради [21].

У Великобританії більшість університетських студентських рад пов'язані з *Національною Спілкою Студентів Об'єднаного Королівства (NUS)* [119].

Виконавчий комітет у своїй структурі має такі посади:

- Президент;
- віце-президент (з надання послуг) або відповідальний за надання послуг;
- віце-президент (з соціального забезпечення) або відповідальний за соціальне забезпечення;
- відповідальний за пресу та рекламу / керівник відділу комунікацій;
- завідувач відділом студентського дозвілля;
- завідувач відділом з питань освіти та освітніх кампаній;
- завідувач відділом з питань оцінки можливостей;
- відповідальний за клуби та спілки;
- завідувач відділом з питань проведення кампаній (виборчих, пропагандистських, інформативних, рекламних тощо);
- секретар.

При цьому, усі студентські ради вищих навчальних закладів Великобританії мають потужне фінансування. Матеріальну підтримку їм надають адміністрації університетів, державні установи, спонсори. Фінанси надходять також від їхньої комерційної діяльності (розгалужена мережа різних магазинів, розважальних та спортивних комплексів). Крім того, щороку NUS доводиться вирішувати питання благоустрою студентів за близько 15 000 звернень. Щорічно NUS також проводить навчання для більш ніж 3 000 студентських керівників.

Таким чином, студентські організації Великобританії відзначаються неабиякою самостійністю, але, порівнюючи зі студентськими організаціями інших європейських країн, мають соціальний та політичний нахил: часто відіграють роль навчальних центрів, які готують політиків, а також сприяють політичній кар'єрі своїх членів. Усі студентські ради вищих навчальних закладів Великобританії мають потужне фінансування. Матеріальну підтримку їм надають адміністрації університетів, державні установи, спонсори. Крім того, вони займаються комерційною діяльністю. Однією з найбільших студентських організацій у світі, яка представляє інтереси більш ніж 5 мільйонів студентів вищої освіти по всій Великій Британії є Національна Спілка Студентів Об'єднаного Королівства (NUS).

2.2. Представницькі форми та особливості діяльності органів студентського самоврядування у Франції

Студентське самоврядування у Франції має понад вікову історію. Першим кроком, що формально врегулював самоврядування, був Закон «Про Асоціації» від 01 червня 1901 р., а пізніше – Декрет від 16 серпня 1901 р., згідно якого будь-який громадянин Франції за визначених умов може створити асоціацію [29, с. 1–6].

Відзначимо, що з моменту підписання означеного Закону по всій території Франції почали активно створюватися саме студентські асоціації,

які являли собою об'єднання студентів за певними інтересами та напрямками діяльності. Це були переважно об'єднання на рівні університетів, які практично не взаємодіяли між собою через недостатню поінформованість та, на той момент, невизначеність із загальним вектором діяльності подібних організацій. Але у наступні роки з'являється так звана «нова університетська еліта», інтереси та права якої бажають захищати асоціації.

У період із 1907 р. по 1918 р. відбувався процес самоорганізації студентських асоціацій з метою об'єднання в спілки асоціацій. Так, у 1907 р., унаслідок об'єднання загальних студентських асоціацій було створено Національну Спілку Студентів Франції, яка нині є однією з чотирьох національних репрезентативних організацій Франції.

Перша світова війна, повернення колишніх фронтовиків в університети, криза 20-х років ХХ ст. – усе це сильно вплинуло на умови та форми суспільного життя Франції в цілому та на студентське середовище зокрема. За ініціативою студентських асоціацій були організовані так звані «Суспільства взаємодопомоги», які намагалися покращити нестабільне становище студентів. У цей період зароджуються попередники теперішніх Регіональних Центрів Університетських та Навчальних Справ («Справи»). А в 1936 р. було створено Комітет Справ Студентів при Міністерстві вищої освіти та науки Франції, який став першим офіційним органом на державному рівні, що опікувався виключно проблемами студентів [21].

Ще активніше студенти проявили себе під час Другої Світової Війни та у післявоєнний період. А саме в цей час організовувалися Комітети Взаємодопомоги студентам-в'язням, що брали участь у Русі опору фашистським окупантам. Тоді ж продовжувала розвиватися взаємодія між студентськими організаціями та поширювався вплив «Справ». У 1946 р. було створено Центр Справ Студентів на національному та на регіональному рівнях, діяльність якого було закріплено Законом «Про Асоціації» від 1901 р. [29, с. 1–6].

Законом від 16 квітня 1955 р. було створено Національний Центр Університетських та Навчальних Справ (НЦУНС), який мав статус суспільної й адміністративної установи. НЦУНС об'єднав зусилля своїх попередників та став справжнім національним студентським центром. Нині Національний Центр Університетських і Навчальних Справ перебуває під егідою Міністерства вищої освіти та науки Франції й координує діяльність 28 регіональних центрів.

Наступним кроком, спрямованим на створення законодавчого підґрунтя для студентського самоврядування, був Закон Валдека-Руссо, прийнятий у 1984 р. Даний Закон регламентував створення синдикатів. Студентські синдикати є різновидом синдикатів, які не користуються «синдикатним правом», а здебільшого керуються Законом «Про Асоціації» від 1901 року [29, с. 1–6].

Врешті, у 1989 р. було утворено Національну Раду Вищої Освіти і Науки (НРВОН), яка й до нині є головною регулюючою ланкою в системі студентського самоврядування Франції. Прообразом НРВОН був вищезгаданий Комітет Справ Студентів при Міністерстві вищої освіти і науки Франції (1936 р.). Наразі, діяльність вищезгаданих центрів та Національної Ради здійснюється у рамках розробленого Міністерством «Проекту дій 2004-2007» у галузі освіти, який згодом було доповнено рядом положень, що регулюють дії означених структур до сьогодні.

Слід зауважити, що студентське самоврядування у французьких університетах рік від року набуває все більшого значення та потужності, змінюючись відповідно до вимог часу й адекватно реагуючи на потреби студентської спільноти, так само як і система освіти Франції загалом. Починаючи з часів II Світової війни, студентське самоврядування як суспільний, культурний та політичний рух відіграє все більшу роль в організації життя й навчання студентства і є одним із найвизначніших чинників системи вищої освіти Франції.

У контексті розгляду даного питання вважаємо за необхідне згадати про студентські протести в Сорбоні, що відбувалися у травні 1968 р., коли весь університет вимагав широкого демократичного обговорення своїх проблем і звертався до уряду Франції з вимогою їх вирішення [22, с. 6].

Розкриємо далі форми представлення та самоорганізації студентів сучасної Франції. Насамперед відмітимо, що життя студентської молоді Франції дуже різноманітне і охоплює всі можливі види діяльності як в межах учбового закладу, так і поза ним. Так, можна виокремити декілька аспектів студентського життя: соціально-економічний, навчальний, культурно-спортивний та політичний (хоча варто зазначити, що у вишах Франції, як і в інших освітянських закладах, заборонено політичну пропаганду та використання символіки будь-яких політичних партій, осередків, ідей тощо). Звичайно, кожна сфера діяльності представлена певними студентськими організаціями, які у сукупності являють собою студентське самоврядування. Оскільки об'єктом процесу студентського самоврядування є студент, то спільна мета діяльності студентських організацій полягає насамперед у захисті прав та свобод студента в різноманітних сферах його життя.

Нині у Франції студенти мають можливість бути представленими в різних установах вищої освіти на всіх інституційних рівнях. Усі студенти того чи іншого університету можуть брати участь у виборах своїх представників. На університетському рівні студенти обираються до Ради окремого факультету, а також до Ради об'єднаних факультетів з певного напрямку підготовки та до Центральних Рад університету: Адміністративної, Ради з питань навчання та університетського життя, а також до Наукової Ради. Студенти, які входять до цих рад, обирають своїх представників до Національної Ради з вищої освіти (НРВОН). Паралельно проходять вибори на рівні кожного навчального округу (academie) до Адміністративної ради Регіонального Центру Університетських та Навчальних Справ (РЦУНС) [21].

Відзначимо, що сучасне студентське самоврядування у Франції функціонує у вигляді організацій, асоціацій та синдикатів. Розглянемо найбільш відомі з них.

Федерація загальних студентських асоціацій (ФЗСА) [121] – це неполітичне об'єднання студентських асоціацій, яке було створено в 1989 р. з метою посилення впливу студентів на національному рівні. Федерація включає 1 400 асоціацій, об'єднаних в рамках приблизно тридцяти міських студентських федерацій та тринадцяти однопрофільних (*monodisciplinaire*) асоціацій.

При Федерації загальних студентських асоціацій функціонують Міські студентські федерації являють собою національні об'єднання студентських асоціацій у містах (Федеративна асоціація студентів Пуатьє, Федеративна асоціація студентів Страсбургу, Об'єднана асоціація студентів Німа, Федерація студентських асоціацій Блуа, Об'єднання студентських асоціацій Мартініку і т.ін.) та Однопрофільні федерації – це національні союзи, які об'єднують студентські асоціації певного напрямку (Національна федеративна асоціація студентів-науковців, Національна асоціація студентів-юристів, Національна асоціація студентів-медиків, Національна федерація студентів-географів, Національна організація студентів, які вивчають іноземні мови/літератури, Національна спілка студентів-дантистів тощо).

Можна відмітити, що діяльність Федерації загальних студентських асоціацій на університетському рівні базується на трьох головних аспектах:

- «справедливий університет» – гарантія рівних можливостей вступу до університету, сприяння підвищенню культури студентів, організація життя в студентських містечках;
- «громадянський університет» – стимулювання участі студентів у виборах, розвиток засобів комунікацій у студентських містечках та залучення студентів до активної діяльності в житті університету;
- «відкритий університет» – відкритість та готовність до співпраці з підприємствами й новими аудиторіями [21].

Завдяки такій розгалуженій мережі асоціацій та широкому колу діяльності (видання студентських гідів, газет студентських асоціацій, делегування студентів до різних студентських національних рад, тренінги для студентських лідерів, управління діяльністю мережі асоціацій тощо) ФЗСА є однією з найвпливовіших студентських організацій на національному рівні. Посередництвом ФЗСА студентські асоціації мають змогу заявити про себе на національному рівні та ефективно організувати свою діяльність на всіх рівнях мережі студентських асоціацій Франції.

ФЗСА є членом Національного Європейського Союзу Студентів, де бере активну участь у семінарах і дебатах про вищу освіту на європейському рівні й у побудові Європейського Простору вищої освіти. Крім того, ФЗСА є співзасновником Мережі студентів Середземномор'я (MedNet).

Керуючим органом Федерації загальних студентських асоціацій є Національне Бюро, до якого входять виключно студенти-представники асоціацій, які обираються терміном на 1 рік. Основним документом, координуючим діяльність федерації, є «Хартія студентських асоціацій», в якій закріплено гуманістичні та громадянські цінності.

Організація сприяння та захисту студентів (ОСЗС) [121] являє собою незалежну неполітичну представницьку студентську організацію, яка була створена у 1994 р. трьома національними однопрофільними асоціаціями, а саме: Національною асоціацією студентів-фармацевтів Франції, Національним Бюро студентів-інженерів, Національним союзом студентів з права, управління, економічних та політичних наук. Діяльність ОСЗС регулюється законом про асоціації від 1 липня 1901 р. та Законом Франції «Про освіту» №89-486 від 10 липня 1989 р. Нині членами ОСЗС є багато сотень національних однопрофільних асоціацій [29, с. 4].

Відмітимо, що Організація сприяння та захисту студентів функціонує згідно конфедеративній моделі, де кожна асоціація є незалежною та діє в рамках свого профільного напрямку на національному рівні. Значну роль в ОСЗС відіграють студенти-волонтери. На противагу іншим студентським

організаціям, які функціонують за зразком синдикатів, ОСЗС не підтримує жодних зв'язків з політичними партіями та не займається комерційною діяльністю.

ОСЗС представляє студентів на національному рівні та делегує своїх представників, які уповноважені приймати рішення в галузі вищої освіти Франції, до різноманітних адміністративних організацій та установ, у тому числі до Міністерства національної освіти. Асоціації-члени, Адміністративна Рада та Бюро ОСЗС складаються виключно зі студентів. Діяльність адміністраторів та членів Бюро здійснюється на суспільних засадах згідно Статуту ОСЗС, регульованого Законом «Про асоціації» від 1 липня 1901 р. [29, с. 1–6]. ОСЗС активно бере участь у розвитку студентського життя за допомогою однопрофільних асоціацій на місцях. На базі ОСЗС проводяться тренінги для студентських лідерів та керівників асоціацій відповідно до Закону Франції «Про освіту» №89-486 від 10 липня 1989 р. Щороку Організація сприяння та захисту студентів організовує національні освітні семінари у великих університетських містах, під час яких студентство з різних вищих навчальних закладів інформується про важливих та актуальних питань і проблем, які пов'язані зі студентським буттям.

Національна Спілка студентів Франції (НССФ) [120] є першою та єдиною профспілковою студентською організацією. НССФ – це незалежна від політичних партій, що спрямовує свою діяльність на захист матеріальних та моральних прав студентів. НССФ було створено в 1907 р. внаслідок об'єднання загальних студентських асоціацій. На той час діяльність НССФ стосувалася захисту інтересів нової університетської еліти. Тоді вона ще не мала національної орієнтації і займалася переважно організацією свят. У 1929 р. НССФ було визнано суспільно корисною асоціацією. В цей період зароджуються попередники теперішніх РЦУНС – «Справи». Навіть під час фашистського колабораціоністського режиму «Віші» (1940–1945 рр.) дирекція НССФ не була заполітизованою організацією. У цей час вона зосередила діяльність на управлінні «Справами» та комітетом

«Взаємодопомоги студентам-в'язням» (відправляли передачі, книжки і т.і.). Крім того, НССФ брала участь у Русі Опору фашистським окупантам протягом 1940–1944 рр. на регіональному рівні (м. Гренобль, м. Ліон). На Конгресі у 1946 р. від аполітичної НССФ відокремилась частина студентів, яка брала участь у Русі Опору та вирішила порвати з аполітичністю, підписавши «Хартію Гренобеля», що визначила студента як «молодого інтелектуального працівника з відповідними правами та обов'язками». Також у період 1946–1949 рр. НССФ виступала проти скорочення стипендій [119]. У 1950-1956 рр. НССФ, врахувавши досвід «Хартії Гренобля», не втратила своєї ваги та продовжувала боротися за права студентів.

Нині НССФ підтримує ідею демократичного, безкоштовного, світського університету з рівними правами для всіх студентів. Протягом всього року НССФ проводить інформаційні зустрічі для своїх членів, де повідомляє про функціонування університету, про порядок проведення екзаменів тощо. НССФ випускає збірку «Студенти Франції», у якій розміщується усі новини про різноманітні аспекти студентського життя. Ця збірка розповсюджується між членами НССФ. Крім того, НССФ повсякденно захищає студентські права, сприяє отриманню стипендій, житла, вирішує проблеми з екзаменами, бере участь у колективних діях студентів й активно бере участь у суспільному житті країни, бреться проти крайніх правих, глобалізації, за права жінок тощо [121].

Національна Міжуніверситетська Спілка (НМС) – це молодіжна організація, що займається вирішенням суспільних та університетських проблем молоді на різних рівнях. НМС – позиціонує себе як «гарант національної єдності», виступаючи проти дроблення Франції багаточисленними спілками, кожна з яких виступає за власні права та «підриває єдність Франції» [121]. Крім того, НМС виступає проти багаточисельних синдикатів, вважаючи методи їх функціонування не прийнятними для сучасного суспільства.

НМС представлена у кожному університеті всіх навчальних округів Франції та її заморських територій. Є важливим партнером Міністерства національної освіти Франції у вирішенні проблем молоді.

У рамках діяльності Європейської Організації Демократичних Студентів (ЄОДС, перша європейська студентська організація, яка об'єднує студентів лібералів та консерваторів з 39 різних країнах) Національна Міжуніверситетська Спілка бере участь у вирішенні питань європейських дипломів. На рівні ж університету НМС виступає за сприяння вступу абітурієнтів до вищих шкіл та організовує для них підготовчі курси.

У цілому, основними аспектами діяльності НМС можна назвати такі [121]:

- *Працевлаштування студентів.* На думку членів НМС працевлаштування є найбільш важливою проблемою студентства, яку не може у повній мірі вирішити університет. НМС вважає за необхідне розвиток методів пошуку роботи, зближення університетів із роботодавцями через стажування студентів на підприємствах.
- *Урізноманітнення спеціальностей.* НМС виступає за розвиток професійних спеціальностей, які користуються найбільш широкою популярністю на ринку праці, за диференціацію напрямів підготовки студентів у відповідності до потреб суспільства, а також за розвиток професійної технологічної освіти.
- *Розвиток мобільності студентів* як в межах університету (можливість переходу з однієї спеціальності на іншу), так і на міжнародному рівні.
- *Науково-дослідна діяльність студентів.* НМС вважає науково-дослідницьку діяльність двигуном економічного розвитку, яку необхідно розвивати шляхом урізноманітнення способів асигнування науково-дослідної діяльності, реформування великих

науково-дослідних центрів, спрощення вимог до студентів-дослідників тощо.

Отже, на міжнародному рівні студентів Франції представляє три організації: Федерація загальних студентських асоціацій та Національна Спілка студентів Франції (як постійні члени Національного Європейського Союзу Студентів) й Національна Міжуніверситетська Спілка в межах діяльності Європейської Організації Демократичних студентів.

Наступною формою студентської самоорганізації є *асоціації*. Асоціації у сучасній Франції можуть створюватися на різних рівнях: університетському (навчально-професійні, культурні, спортивні, за інтересами та ін.), регіональному (студентські асоціації окремого міста, регіону) або на національному (Організація сприяння та захисту студентів).

Таким чином, студентське самоврядування Франції представлене самостійною ланкою вищої освіти у вигляді асоціацій, організацій та синдикатів і функціонує на різних рівнях: від інституційного до міжнародного рівня представлення інтересів французьких студентів. Найбільш впливову роль відіграє представлення інтересів студентів на рівні університетів. Важливою для студентів Франції є можливість бути представленими у Центральних Радах університету, де вони мають право висловлювати власну думку з тих чи інших питань, брати участь у прийнятті рішень, вносити свої пропозиції та захищати права студентів університету.

Висновки до розділу 2

У результаті аналізу діяльності студентського самоврядування Великобританії та Франції, вивчення нормативно-правових документів та зарубіжних теоретичних джерел з'ясовано таке:

1. Студентське самоврядування Франції і Великобританії представлено самостійною ланкою вищої освіти, що розширює можливості студентів, даючи змогу відстоювати свої інтереси не лише на державному, а й на міжнародному рівні.

2. Найбільший вплив студенти Франції та Великобританії нині мають на рівні університету, оскільки їх участь у центральних радах університету пов'язана безпосередньо з питаннями прав та обов'язків студентів, їх політичних і профспілкових свобод, запровадження нових спеціальностей, поліпшення умов життя студентів, функціонування медичних та соціальних служб, бібліотек та інформаційних центрів, визначенням напрямів дослідницької політики, програми основного навчання та післядипломної перепідготовки тощо.

3. Студентське самоврядування сучасної Франції представлено у вигляді синдикатів, асоціацій та організацій. Найбільшою студентською організацією є Федерація загальних студентських асоціацій (ФЗСА).

РОЗДІЛ 3
РОЛЬ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СУМСЬКОМУ
ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
імені А. С. МАКАРЕНКА

3.1. Дослідження змісту та ролі функціонування студентського самоврядування Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Насамперед відзначимо, що органи студентського самоврядування в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка у своїй діяльності керуються законодавством України, рішеннями спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти та науки, відповідного центрального органу виконавчої влади, який має в підпорядкуванні заклад вищої освіти, Статутом Університету й Положенням про студентське самоврядування в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, що регламентують порядок створення й функціонування студентського самоврядування в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка (далі – Університет).

Студентське самоврядування в Університеті є гарантованим державою правом студентів, аспірантів (далі – Студенти) самостійно або через представницькі органи вирішувати питання, віднесені до їх повноважень.

Діяльність органів студентського самоврядування Університету спрямована на удосконалення навчального процесу, підвищення його якості, забезпечення виховання, духовності та культури, формування активної соціальної позиції студентів. При цьому, у студентському самоврядуванні беруть участь лише студенти, які навчаються в Університеті за денною формою навчання. Кожен студент має право обирати й бути обраним до органів студентського самоврядування.

Органи студентського самоврядування в Університеті створюються на добровільних виборних засадах за ініціативою студентів.

Основними принципами функціонування студентського самоврядування в Університеті є такі:

- добровільність, колегіальність, відкритість;
- автономність у вирішенні питань, що входять до їх компетенції, самостійність у виборі форм та методів здійснення повноважень;
- незалежність від політичних партій, рухів, релігійних організацій;
- виборність та звітність представницьких органів студентського самоврядування;
- рівність прав студентів на участь у студентському самоврядуванні, включаючи право обирати та бути обраним до відповідних представницьких органів;
- співпраця з керівництвом, відповідними службами та окремими посадовими особами Університету (наставниками академічних груп, адміністрацією Університету та його структурних підрозділів: гуртожитків, факультетів, кафедр, відділень тощо).

Органи студентського самоврядування є складовою громадського самоврядування Університету. У своїй діяльності органи студентського самоврядування не дублюють роботу профспілкових організацій студентів, а співпрацюють з ними. Крім того, відмітимо, що орган студентського самоврядування Університету може співпрацювати з органами студентського самоврядування інших навчальних закладів та молодіжними організаціями, діяльність яких не має політичного або релігійного характеру.

Відносно політичних партій та рухів, громадських і релігійних організацій органи студентського самоврядування Університету є вільними від втручання.

Метою студентського самоврядування в СумДПУ імені А. С. Макаренка є створення умов для самореалізації особистості Студентів і

формування у них організаторських навичок, лідерських якостей, відповідальності за результат своєї праці тощо. Діяльність органів студентського самоврядування спрямована на удосконалення навчального процесу, підвищення його якості, забезпечення виховання духовності та культури Студентів, зростання у студентській молоді соціальної активності.

Основними завданнями органів студентського самоврядування визначено:

- захист прав та інтересів студентів;
- контроль за дотриманням Правил внутрішнього розпорядку та Статуту Університету, оперативне реагування на випадки їх порушення;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- сприяння поліпшенню умов проживання й відпочинку студентів;
- сприяння створенню різноманітних студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами та координація їх діяльності;
- співробітництво з органами студентського самоврядування інших вищих навчальних закладів;
- сприяння працевлаштуванню випускників закладів вищої освіти та залученню студентів до вторинної зайнятості у вільний від навчання час;
- забезпечення участі у вирішенні питань міжнародного обміну студентами;
- вирішення питань стипендіального забезпечення студентів, заохочення, преміювання тощо;
- забезпечення участі студентів в управлінні Університетом, представництво студентів у колегіальних робочих та дорадчих органах Університету, його структурних підрозділів, включаючи стипендіальні комісії;

- вироблення позиції студентів щодо різних аспектів функціонування Університету, забезпечення ефективного «зворотного зв'язку», інформування його керівництва, відповідних служб та посадових осіб університету стосовно прийнятих студентами рішень, сформованої думки студентського загалу.

Розкриємо далі структуру й організацію роботи органів студентського самоврядування в СумДПУ імені А. С. Макаренка. Так, вищим керівним органом студентського самоврядування в Університеті є Вища студентська рада Університету (далі – ВСР), що обирається шляхом прямого таємного голосування. Делегати до ВСР обираються на зборах ради академічних груп, що підтверджується протоколом, у кількості 10% від загальної кількості студентів. ВСР ЗВО є вищим представницьким органом студентського самоврядування ЗВО, який обирається строком на один рік шляхом прямого таємного голосування. До складу ВСР входять делегати від кожної академічної групи. Делегати обираються із складу студентів групи шляхом прямого таємного голосування в строк, визначений положенням про ОСС. Проведення виборів делегатів покладається на студентську виборчу комісію або старост відповідних академічних груп. Протоколи відповідних виборів мають зберігатись у студентській виборчій комісії. Голова студентського самоврядування є головою ВСР.

Основними завданнями ВСР Університету визначено:

- ухвалення положення про студентське самоврядування ЗВО, визначає структуру, повноваження та порядок проведення прямих таємних виборів представницьких та виконавчих органів студентського самоврядування на всіх рівнях;
- заслуховування звітів виконавчих і контрольно-ревізійних органів студентського самоврядування, надання їм відповідної оцінки;
- обрання контрольно-ревізійної комісії, студентської виборчої комісії;
- встановлення порядку, залучення, використання коштів студентського самоврядування ЗВО;

- затвердження кошторису витрат органів студентського самоврядування, внесення до нього зміни та доповнення, заслуховування звіту про його виконання;
- встановлення порядку погодження органами студентського самоврядування ЗВО рішень, які приймаються виключно за їх погодженням;
- скасування рішення виконавчих органів студентського самоврядування ЗВО, факультетів (інститутів) у разі їх невідповідності чинному законодавству, Статутові ЗВО або Положенню про студентське самоврядування ЗВО;
- встановлення порядку обрання представників студентів для участі у виборах керівника ВОЗ;
- прийняття рішення з інших питань, пов'язаних із діяльністю студентського самоврядування ЗВО.

ВСР скликається як чергова або позачергова. Періодичність проведення чергової ВСР встановлюється Положенням про студентське самоврядування ЗВО. Позачергова ВСР скликається на вимогу: не менш як десяти відсотків від загальної кількості студентів ЗВО; виконавчого органу студентського самоврядування ЗВО; контрольно-ревізійної комісії.

Порядок і строки скликання ВСР встановлюються Положенням про студентське самоврядування ЗВО.

Виконавчі органи студентського самоврядування утворюються на рівні ЗВО та може утворюватися на рівні факультетів (інститутів) у формі студентської ради (далі – студентський ректорат).

Виконавчий орган студентського самоврядування складається із:

- голови виконавчого органу (студентського ректора) студентського самоврядування ЗВО, який обирається шляхом прямого таємного голосування студентів ЗВО;

- першого заступника голови виконавчого органу (першого студентського проректора) студентського самоврядування ЗВО, який обирається шляхом прямого таємного голосування студентів ЗВО;
- голів виконавчих органів студентського самоврядування факультетів (інститутів), які обираються шляхом прямого таємного голосування студентів, відповідного факультету (інституту);
- голова виконавчого органу студентського самоврядування студмістечка ЗВО, який обирається шляхом прямого таємного голосування мешканців студмістечка ЗВО;
- голів департаментів виконавчого органу студентського самоврядування ЗВО, які обираються шляхом прямого таємного голосування студентів ЗВО;
- секретаря виконавчого органу студентського самоврядування ЗВО.

При цьому, право бути обраним до складу студентського ректорату має кожен студент СумДПУ імені А. С. Макаренка, який навчається за денною формою навчання, виявляє бажання працювати, розробив програму та подав заяву на ім'я голови виборчої комісії. До заяви кандидата додаються списки з підписами не менше ніж 5% студентів від загальної кількості студентів академії, із яких не менше половини підписів від студентів усіх курсів, крім курсу на якому навчається претендент.

Студентський ректор обирається шляхом прямого таємного голосування, серед всіх студентів Університету. Вибори проводяться в один тур, незалежно від кількості кандидатів. Обраним вважається студент, який набрав в день виборів найбільшу кількість голосів або які набрали найбільше голосів, серед інших(студентські проректори). Головою Студентського ректорату є Студентський ректор.

Основною формою діяльності студентського ректорату є його засідання. Засідання студентського ректорату проводяться за потреби, але не рідше одного разу на два тижні. Засідання студентського ректорату скликаються Студентським ректором або його першим заступником та є

відкритими. Право брати участь у засіданні студентського ректорату мають усі студенти та представники адміністрації. Позачергові засідання скликає Студентський ректор за власним рішенням або на вимогу не менше ніж 1/3 членів студентського ректорату. Рішення студентського ректорату приймаються шляхом прямого відкритого голосування його членів. Порядок проведення засідань студентського ректорату та вирішення питань на них встановлюється Регламентом студентського ректорату, який затверджується його рішенням.

Відмітимо, що у структурі студентського самоврядування можуть створюватися департаменти, до складу яких входять голова департаменту та голови відповідних департаментів кожного факультету/інституту, які обираються шляхом прямого таємного голосування: Департаменти є виконавчими органами студентського самоврядування в університеті. Членом департаменту може бути будь-який студент Університету, який виявив бажання працювати у відповідному відділі. Департаменти можуть створюватися (видалятися) відповідно до рішення ВСР.

В Університеті Департаменти створюються за такими напрямками: Департамент з культурно-масової роботи, Департамент із суспільно-побутової роботи, Департамент із спортивної роботи, Департамент з навчально-наукової роботи, Департамент із інформаційної роботи, Департамент із волонтерської роботи. Зупинимося на їх розгляді.

Так, Департамент з культурно-масової роботи: проводить заходи з метою залучення студентів до участі в культурно-масовій роботі; бере активну участь в організації загальноуніверситетських заходів культурно-масового характеру; співпрацює з іншими громадськими молодіжними організаціями у сфері культурно-масової роботи.

Департамент із суспільно-побутової роботи: підпорядковується голова студентського містечка; проводить заходи з метою залучення студентів до господарської роботи та благоустрою університету; залучає студентів до волонтерських акцій, спрямованих на покращення оточуючого середовища

(прибирання, «суботники» тощо) як в університеті так, і в місті; контролює роботу студентських рад та старост гуртожитків; вносить свої пропозиції адміністрації щодо покращення умов проживання студентів у гуртожитках, заохочення кращих студентів та застосування відповідних заходів до студентів, які порушують правила проживання в гуртожитку; проводить заходи щодо залучення мешканців гуртожитку до роботи з благоустрою гуртожитків і території студмістечка; голова департаменту організовує процес поселення студентів: допомагає адміністрації вести рейтинг балів студентів, що мешкають у гуртожитку. Разом із студентським деканом факультету/інституту або відповідальною за поселення особою проводить роботу пов'язану з поселенням відповідного факультету; організовує дозвілля студентів у гуртожитках; контролює ведення протоколів засідання рад гуртожитків; допомагає адміністрації в реалізації пропускового режиму, організації чергувань та рейдів у гуртожитках.

Департамент із спортивної роботи: проводить заходи з метою залучення студентів до спортивно-масової роботи; бере активну участь в організації загальноуніверситетських заходів спортивного характеру; співпрацює з іншими громадськими молодіжними організаціями та об'єднаннями країни у сфері спортивно-масової роботи; співпрацює з відповідними структурними підрозділами у створенні клубів та груп підтримки університетських спортивних команд.

Департамент з навчально-наукової роботи: співпрацює зі студентськими деканатами факультетів/інститутів, старостами, студентами та проректорами Університету з метою вдосконалення навчального процесу; забезпечує вирішення на рівні керівництва Університету навчальних питань конфліктного характеру між студентами та викладачами; збирає інформацію щодо проблем у навчальному процесі та якості проведення занять; вносить свої пропозиції до керівництва Університету щодо підвищення ефективності навчального процесу, вдосконалення розкладу занять; ініціює та допомагає в організації студентських наукових конференцій; організовує роботу

студентського наукового товариства та клубів; акумулює та поширює інформацію щодо студентських наукових конференцій та проводить заходи із залучення студентів до роботи в наукових гуртків та конференцій як в Університеті, так і за його межами.

Департамент із інформаційної роботи: забезпечує вчасне оновлення інформації про діяльність студентів на сайті університету та адміністрування сторінок СумДПУ імені А. С. Макаренка в соціальних мережах; здійснює підготовку оголошень як інформаційного так і рекламного характеру; поширення інформації про діяльність Студентського самоврядування.

Департамент із волонтерської роботи: проводить заходи з метою залучення студентів до волонтерської діяльності; бере активну участь в організації загальноуніверситетських заходів благодійного характеру; співпрацює з іншими громадськими молодіжними організаціями та об'єднаннями країни у сфері волонтерської роботи.

Узагальнення нормативно-правових документів щодо організації студентського самоврядування в СумДПУ імені А. С. Макаренка дозволило визначити такі особливості студентського самоврядування:

- *автономність* (передбачає відносну незалежність у визначенні цілей і завдань діяльності колективу, розробці провідних напрямів, самостійність у виборі мотивації діяльності, засобів досягнення, стилю здійснення);
- *ієрархічність* (створення на кожному ієрархічному рівні (група – курс – факультет – ЗВО; упорядкованість діяльності органів студентського самоврядування, громадських студентських формувань, установлення між ними взаємозв'язків, розподіл повноважень, ступеня відповідальності тощо);
- *зв'язок із зовнішнім соціальним середовищем* (налагодження соціального партнерства з громадськими організаціями, державними установами, органами місцевого самоврядування тощо);

- *самодіяльність* (творча активність у здійсненні управлінських функцій, наявність певних повноважень);
- *цілеспрямованість* (здатність ставити цілі власної діяльності, узгоджувати їх із ключовими цілями закладу освіти, державної молодіжної політики).

Разом із тим, у процесі вивчення та аналізу практики функціонування органів студентського самоврядування нами виявлено той факт, що до діяльності студентського самоврядування в СумДПУ імені А. С. Макаренка залучається незначна частка студентів. Означене спонукало до здійснення емпіричного дослідження в аспекті виявлення ролі студентського самоврядування в життєдіяльності студента, відношення та ставлення до органів СС студентів, адміністрації та керівників структурних підрозділів Університету.

Відзначимо, що дослідження, яке здійснювалось на базі Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка мало **на меті** виявити та експериментально перевірити відношення суб'єктів навчально-виховного процесу (студентів, професорсько-викладацького складу та адміністрації) до діяльності органів студентського самоврядування СумДПУ імені А. С. Макаренка. Дослідження складалося з трьох експериментальних блоків (етапів):

перший етап – виявлення відношення студентів до органів студентського самоврядування (за допомогою анкетування);

другий етап – вивчення ставлення та пропозицій викладачів щодо ефективної роботи студентського самоврядування (бесіда, анкетування);

третій етап – бесіда з адміністрацією закладу про умови ефективної діяльності органів студентського самоврядування у навчально-виховному процесі з урахуванням досвіду європейських країн (бесіда, інтерв'ювання).

Так, на першому етапі дослідження взяло участь 132 студента факультету іноземної мови та слов'янської філології, природничо-географічного та Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

(ННПП) Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. Здійснено також порівняльний аналіз результатів анкетування студентів I і IV курсів з метою вивчення динаміки зміни відношення респондентів до студентського самоврядування.

Основними завданнями дослідження було:

- виявити розуміння студентами поняття «студентське самоврядування»;
- перевірити участь респондентів у роботі органів студентського самоврядування;
- дослідити рівень задоволеності студентами діяльністю студентського самоврядування університету;
- врахувати інтереси студентів при плануванні діяльності органів самоврядування;
- вивчити ставлення студентів до адміністрації навчального закладу як співучасника самоврядного процесу;
- проаналізувати пропозиції респондентів з питань реформування студентського самоврядування педагогічного університету.

Проведене дослідження дало змогу виявити ставлення до роботи студентського самоврядування, узгодженість дій між усіма організаційними структурами студентського самоврядування і суб'єктами навчально-виховного процесу (адміністрацією, викладачами та студентами), а також потребу в удосконаленні діяльності самоврядування.

Про це, перш за все, свідчать результати анкетування студентів I і IV курсів трьох структурних одиниць Університету: факультету іноземної мови та слов'янської філології, природничо-географічного факультету та Навчально-наукового інституту педагогіки і психології. Дані представлені у Таблиці 3.1.

**Аналіз результатів анкетування студентів по факультетах і
курсах з питань діяльності студентського самоврядування
Сумського державного педагогічного університету імені**

А. С. Макаренка

Питання анкети	Природничо- географічний факультет (відповіді у %)			Факультет іноземної мови та слов'янської філології (відповіді у %)			Навчально- науковий інститут педагогіки і психології (відповіді у %)		
	I, IV	I	IV	I, IV	I	V	I, IV	I	V
1. Як Ви розумієте поняття «студентське самоврядування»?									
а) студентська організація, діяльність якої спрямована на захист прав та інтересів студентів;	46	52	39	39	55	23	43	55	30
б) громадська діяльність студентів, якою керує адміністрація ЗВО;	6	9	4	6	4	9	12	20	4
в) форма управління, при якій студенти на рівні академічної групи, факультету, гуртожитку, курсу, спеціальності, іншого структурного підрозділу ЗВО мають право самостійно вирішувати питання внутрішнього управління.	48	39	57	55	41	68	45	25	66
2. Чи знаєте Ви про існування та діяльність студентського самоврядування у Вашому університеті?	54	60	48	46			41	25	55
а) скоріше так;	4	10	0	11	50	42	14	30	0
б) скоріше ні;	40	26	52	35	9	12	41	41	40
в) хотів (-ла) б знати більше;	2	4	0	8	36	33	4	4	5
г) мене це не цікавить;					5	13			
3. Чи берете Ви участь у роботі студентських організацій Вашого навчального закладу (факультету/інституту)?	4	4		5					9
а) так, активну участь;	27	43	4	23	9	0	6	12	18
б) так, але частково;	42	36	13	32	36	9	15	13	50
в) ні, але маю бажання;	27	17	48	40	28	36	58	60	23
г) ні, не маю бажання;			35		27	55	21	15	
4. Чи задоволені Ви діяльністю органів студентського самоврядування Вашого університету (факультету)?	9	13		8					9
а) повністю задоволений (-на);	56	70	4	28	13	0	9	40	27
б) скоріше задоволений (-на);		13	40		45	9	33	30	41

в) частково задоволений (-на);	26	4	43	54	33	73	37	20	23
г) скоріше незадоволений (-на);	9	0	13	10	9	18	51	0	0
д) повністю незадоволений (-на).	0		0	0	0	0	0		
5. Яким чином повинна адміністрація ЗВО співпрацювати з органами студентського самоврядування?									
а) повністю координувати діяльність;		13						30	9
б) частково контролювати;	13	74	13	8	13	0	19	55	77
в) контролювати лише у поодиноких випадках;	76	13	78	70	76	70	67	15	14
г) не повинна співпрацювати взагалі;	11	0	9	20	14	27	14	0	0
6. Вкажіть, на що потрібно звернути більшу увагу органам студентського самоврядування Вашого університету при плануванні своєї роботи (можливі декілька варіантів):	0		0	2	0	3	0		
а) на налагодження діалогу з адміністрацією закладу;		3						20	9
б) на проведення культурно-розважальних заходів;	10		18	11	13	14	12	30	41
в) на допомогу студентам у навчальному процесі;	36	48	35	36	27	45	37	45	36
г) на здійснення зв'язків зі студентами інших навчальних закладів;	42	9	30	39	45	32	40	5	14
7. Щоб Ви змінили у формах і змісті діяльності органів студентського самоврядування Вашого університету?	12		17	14	15	9	11		
а) нічого, мене все влаштовує;		40						35	24
б) не знаю, не компетентний (-на) у цьому питанні;	32	25	28	30	42	20	28	30	18
в) допомога першокурсникам у адаптації до нових умов навчання, проживання;	26	25	20	25	22	18	24	24	14
г) перегляд форми вибору студентського декану та ін. учасників до студентського самоврядування;	10		12	12	20	10	13		
д) відкритість, інформованість студентів про плани та діяльність самоврядування;	13	7	10	15	5	22	15	4	20
е) участь СС. у соціальних проектах, акціях на університетському і державному рівнях.	12	0	24	13	8	24	14	0	7
	7		6	5	3	6	6		

Згідно зазначених вище показників, лише 48% студентів природничо-географічного факультету, 55% факультету іноземної мови та слов'янської філології і 45% студентів ННПП, повністю розуміють дефініцію поняття «студентське самоврядування» («СС»). Порівнюючи відповіді студентів I і IV курсу, ми дійшли висновку, що студенти I курсу відзначаються меншим розумінням поняття «СС», ніж студенти IV курсу. На жаль, беручи до уваги загальні показники, ці факти засвідчують низьку інформованість студентів про те, що являє собою студентське самоврядування як організаційна структура і яка її роль у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти. У супереч цьому, виявилось бажання студентів кожної з означених структурних одиниць Університету взагалі і кожного курсу зокрема дізнатися більше про СС (40% – на природничо-географічному факультеті, 35% – на факультеті іноземної мови та слов'янської філології і 41% – ННПП), тобто студенти не є пасивними учасниками СС, вони прагнуть бути обізнаними з питань самоврядування, адже зовсім малий відсоток тих, хто не цікавиться справами студентського самоуправління (2% – природничо-географічний факультет, 8% – факультету іноземної мови та слов'янської філології, 4% – ННПП).

У зв'язку з тим, що СС недостатньо сформоване і структуроване, і діяльність в основному здійснюється в межах структурного підрозділу, то і результати опитування підтвердили рівень організації СС на кожному факультеті. Виявилось, що студенти природничо-географічного факультету беруть більш активну участь або хоча б частково в окремих проектах (31%) і мають бажання бути учасниками справ СС (42%). Порівнюючи результати, отримані на факультеті іноземної мови та слов'янської філології, можна стверджувати, що на цьому факультеті студенти відзначаються меншою активністю та участю у справах СС (28%), бажання бути учасниками знизилось до 32% і 40% тих, хто не має бажання включатися в роботу СС. У ННПП ситуація теж не з кращих: лише 21% студентів цього факультету так чи інакше бере участь у роботі студентських організацій, однак процент

бажаючих бути учасником дій СС значно більший, навіть перевищує інші факультети (58%).

Щодо відповідей першокурсників, то очевидним є факт, що вони активніше беруть участь у роботі ОСС, особливо у культурно-розважальних заходах, адже характерним для цього віку є прагнення спробувати себе у різних видах діяльності, здійснити щось кардинально нове для себе, розкрити той потенціал, який вони не могли реалізувати раніше (у школі). Студенти IV курсу, навпаки, дещо розчаровані у роботі СС, вони вже «відокремлюються» від планів СС, спрямовують свою діяльність на досягнення професійних знань і все частіше їх інтереси спрямовані на майбутню професію, а іноді поєднують роботу з навчанням.

Недостатнє залучення студентів до роботи у органах СС та невідповідність потребам студентів, зумовили певне невдоволення діяльністю студентського самоврядування. Ті, хто частково задоволені діяльністю ОСС на природничо-географічному факультеті складають 26%, на факультеті іноземної мови та слов'янської філології – 54%, у Навчально-науковому інституті педагогіки і психології – 37%. Результати свідчать про необхідність удосконалення діяльності ОСС.

Студенти означених структурних підрозділів і всіх курсів схвально відносяться до співпраці СС з адміністрацією університету. Близько 70% респондентів кожного факультету вважають, що адміністрація повинна, навіть, частково контролювати діяльність студентського самоврядування, підказувати і направляти діяльність студентів. Лише співпраця з адміністрацією може виховати із учасників ОСС повноцінних партнерів, сформувати лідерські якості кожного студента.

На думку учасників опитування, органам студентського самоврядування при плануванні своєї роботи, необхідно звернути увагу на активну допомогу студентам у навчальному процесі (що буває дуже рідко). Адже навчання, прагнення до отримання професійних знань – одна з основних особливостей студентського віку. Взаємодопомога для студентів

відіграє важливу роль, тому студентське самоврядування повинно залишатися не байдужим до цього аспекту, а продумати і створити додаткові умови для вдосконалення процесу навчання студентів шляхом співпраці з викладачами та адміністрацією.

Як показують результати дослідження, в основному респонденти ІV курсів хочуть більшої гласності, інформованості від студентського самоврядування, проведення відкритих засідань та круглих столів, де б студенти могли висловити власну думку чи запропонувати вирішення хвилюючих їх питань. Діяльність ОСС не повинна обмежуватись лише проведенням розважальних заходів, студенти чекають різноманітності діяльності і разом з тим відповідальності. СС повинно звітувати перед студентами, а також неодмінно прислухатися до порад і не відмовлятися від допомоги адміністрації чи професорсько-викладацького складу. Студентів І курсу, в основному, хвилює питання адаптації до нових умов навчання, проживання у гуртожитках, тому основним завданням СС є забезпечення першокурсників підтримкою, створення центрів студентської взаємодопомоги, де можна отримати практичні поради з хвилюючих питань.

Висновки першого етапу дослідження. Отже, дослідження показало, що студенти частково задоволені діяльністю органів самоврядування педагогічного університету. Значиний відсоток тих, хто не обізнаний справами самоврядування. Недостатня інформованість, відсутність чіткого плану дій з боку ОСС, а також «розпорошеність» самої структури, провокує низьку активність студентів у розбудові СС, але студенти не відмовляються від надання допомоги учасникам самоврядування.

Другий блок дослідження, у якому взяли участь 48 викладачів і кураторів академічних груп СумДПУ, мав *на меті* визначити рівень виконання органами студентського самоврядування університету основних напрямів їх діяльності. Основними завданнями дослідження було:

- виявити ставлення викладачів до провідних напрямів діяльності самоврядування;

- визначити рівень виконання основних напрямів функціонування студентського самоврядування;
- проаналізувати поради та побажання щодо ефективної діяльності ОСС університету.

Результати другого етапу дослідження представлені у Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Оцінка професорсько-викладацьким складом рівня якості виконання основних аспектів роботи студентського самоврядування у СумДПУ імені А. С. Макаренка

Напрями роботи ОСС	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Початковий рівень
Навчально-наукова робота (організація конференцій, наукових конкурсів, допомога і заохочення студентів до навчання)	14%	16%	46%	24%
Культурно-розважальна (проведення свят, концертів, організація походів у кіно, театри)	30%	42%	18%	10%
Спортивна робота (організація спортивних свят, забігів між студентами, спортивних походів)	25%	36%	26%	13%
Інформаційна робота (випуск газет, стіннівок створення електронного інформаційного порталу)	22%	30%	35%	13%
Екскурсійна робота (організація і проведення екскурсій по місту, турів, поїздок (Крим, Карпати))	18%	39%	27%	16%
Благодійна робота (участь у благодійних проектах, співпраця з волонтерськими організаціями)	28%	41%	16%	15%
Загальна оцінка	15%	38%	36%	11%

Аналізуючи дані наукового дослідження, можна виявити, що викладачів та кураторів груп хвилює здійснення усіх видів діяльності

студентського самоврядування. Особливої актуальності та занепокоєння у професорсько-викладацького складу набуває зокрема навчально-наукова робота СС. Респонденти наголошують, що на відміну від культурно-розважальної діяльності, яка проводиться в університеті згідно отриманих даних на достатньому рівні (42%), навчально-наукова займає позицію середнього рівня (46%), а 24% викладачів вважають цю сферу не розвиненою взагалі, тим самим обумовлюючи початковий рівень виконання ОСС цього напряму діяльності.

Викладачі, перш за все, пропонують учасникам студентського самоврядування для підвищення іміджу навчально-наукової діяльності проводити самостійно дослідження (анкетування, інтерв'ювання та ін.) з метою виявлення, що саме потрібно зробити СС, аби задовольнити потреби студентів у навчанні і науковій діяльності. Виходячи з потреб студентів щодо організації плану роботи, обговорити шляхи вирішення питань з адміністрацією, викладачами, прийняти, якщо потрібно, допомогу з їхнього боку. Варто, хоча б раз на рік, організувати наукову конференцію для студентів, запросити студентів інших університетів міста.

Крім того, деякі респонденти пропонують започаткувати, наприклад, наукові вечори, на яких би представлялися наукові роботи як викладачів, так і студентів університету. На їх думку, це було б гарною практикою для студентів і неодмінно стало б у нагоді у навчальній та майбутній професійній діяльності.

Разом із тим, на думку викладачів, СС повинно попіклуватись і про заохочення студентів, не лише тих, хто є активним учасником розважальних заходів. Грамоти, листи подяки, стіннівки з фотокартками відмінників навчання – усе це підвищить мотивацію студентів до навчальної і наукової діяльності.

Спортивна робота (36%), благодійна діяльність (41%) проводиться ОСС на достатньому рівні. До 30% респондентів відмічають високий рівень діяльності СС у цих сферах. Екскурсійна робота відзначається

респондентами як достатньо успішна (39%), адже студентський профком надає можливість студентам подорожувати до місць відпочинку України – до Карпат, Львову, узбережжя Азовського та Чорного морів – за відносно невисокими цінами. СС повинно звернути увагу на проведення екскурсій містом, організацію турів по Сумській області, тобто розширювати свою діяльність у цій галузі.

Професорсько-викладацький склад пропонує ОСС удосконалити інформаційну роботу. Крім оголошень, стіннівок, газети «Гаудеамус», сторінки у соцсетях, варто частіше організовувати брифінги, круглі столи, конференції, де можна було б поспілкуватися студентам, викладачам, адміністрації безпосередньо з учасниками, дізнатися про плани СС, запропонувати рішення хвилюючих питань. Викладачі підтримують сучасний засіб інформування – Інтернет-портал, де кожен бажаючий може ознайомитись з діяльністю студентського самоврядування СумДПУ імені А. С. Макаренка і залишити пропозиції та побажання.

Згідно результатів проведеного анкетування, відзначаючи загальну оцінку роботи СС університету, 15% викладачів задоволені роботою СС, тому оцінюють їх діяльність на високому рівні, 38% респондентів – на достатньому рівні, 36% – на середньому рівні і 11% – на низькому рівні.

За результатами проведеного нами анкетування та бесіди з професорсько-викладацьким складом університету, усі напрями роботи студентського самоврядування СумДПУ імені А. С. Макаренка потребують удосконалення. Було визначено рівень функціонування напрямів діяльності СС, проаналізовано пропозиції викладачів щодо підвищення ефективності цих напрямів та підвищення іміджу СС педагогічного університету.

Отже, результати останнього етапу дослідження свідчать про зацікавленість керівників структурних підрозділів в ефективному функціонуванні органів студентського самоврядування. Респондентів хвилює питання участі студентів у ОСС. Низький рівень інформування є наріжним каменем у відносинах між студентами, адміністрацією ЗВО. Недостатне

фінансування, невміння лідерами СС ефективно управляти освітніми процесами закладу та налагодити контакт з адміністрацією призводять до виникнення суттєвих проблем у діяльності органів самоврядування на всіх ієрархічних рівнях.

3.2. Методичні рекомендації щодо перспективного розвитку студентського самоврядування у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка

Визначення й теоретичне обґрунтування проблеми ролі студентського самоврядування в життєдіяльності студентів, відношення та ставлення студентів, професорсько-викладацького складу та керівників структурних підрозділів (деканів факультетів, директорів Навчально-наукових інститутів) до функціонування органів СС у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка в умовах сьогодення, узагальнення результатів проведеного теоретичного та практичного дослідження дозволили сформулювати методичні рекомендації щодо перспективних напрямів розвитку студентського самоврядування Університету. Представимо їх.

1. *Активізація процесу забезпечення взаємодії між представниками органів студентського самоврядування, студентами та структурними підрозділами навчального закладу, громадськими організаціями* передбачає формування відкритого соціально-педагогічного середовища для студентської молоді, яке забезпечує можливість налагодження контактів та подальшу співпрацю з підрозділами власного ЗВО (ректорат, деканат, профспілка, господарська частина тощо), з органами студентського самоврядування інших навчальних закладів, молодіжними громадськими організаціями просоціального характеру, волонтерськими, правозахисними, релігійними та іншими організаціями й об'єднаннями, державними установами. Підґрунтям реалізації цієї умови є форма соціальної взаємодії –

соціальне партнерство, яке забезпечує активізацію соціальної діяльності особистості, розширює діапазон зв'язків із суспільством, збільшує кількість та урізноманітнює соціальних партнерів.

У рамках реалізації даної рекомендації студенти під патронатом органів студентського самоврядування, зокрема, мають включатися в підготовку та проведення соціально значущих акцій і заходів різного спрямування (наприклад, участь у регіональній громадській акції «Від серця до серця»; співпраця з господарською частиною ЗВО щодо роботи в гуртожитку тощо). Налагодження контактів та співпраця з представниками органів студентського самоврядування інших закладів вищої освіти, зустрічі з експертами в галузі соціальної молодіжної політики мають сприяти активізації соціальних зв'язків, розширенню досвіду соціальної взаємодії студентів.

2. Включення якомога ширшого кола студентів до різних видів соціально значущої діяльності відповідно до напрямів роботи студентського самоврядування. Включення якомога ширшого кола студентів до різних видів соціально значущої діяльності передбачає безпосереднє та опосередковане залучення молодих людей до розробки ідей і втілення в життя проектів, реалізація яких здатна вплинути на соціальне оточення студентів, їх сприйняття власного місця в соціумі. Її дотримання дозволяє молодій людині ознайомитися з певними патернами соціальної поведінки, а здійснення цієї діяльності в межах напрямів роботи студентського самоврядування дозволить учасникам відповідних комітетів органів студентського самоврядування координувати, прогнозувати соціально значущу діяльність як у межах ЗВО, так і у відкритому соціальному середовищі.

Відповідно до завдань реалізації цієї умови необхідною є розробка та втілення проекту створення банку інформації, по-перше, щодо проблем, які турбують студентство; по-друге, про студентський контингент за показниками соціальної активності, налагодженню роз'яснювальної роботи з першокурсниками щодо особливостей навчання у ЗВО, організації та

проведенню дебатних турнірів, залучення студентської молоді до процесу проведення добродійних акцій для різних верств населення (ветеранів війни та праці, дітей-сиріт та ін.).

3. *Розвиток лідерських якостей студентської молоді* – передбачає діяльність з виявлення потенційних лідерів студентського самоврядування та їх подальше залучення до діяльності органів студентського самоврядування відповідно до ієрархії «група – курс – факультет (інститут) – ЗВО». При визначенні цієї умови ми виходили з того, що з початку потенційні лідери виявляють себе й набувають авторитет у своєму первісному соціальному середовищі (в академічній групі). Потім, базуючись на цьому авторитеті, вони здатні співпрацювати із значно більшою кількістю осіб і, маючи попередній досвід, здійснювати на них конструктивний вплив. З іншого боку, лідери, які пройшли всі сходинки, мають більш багатий досвід роботи, навички організації та керування різними соціальними групами. Таким чином, самоактивізація потенційних лідерів дозволяє, по-перше, виявляти та готувати кадри для органів студентського самоврядування; по-друге, стимулювати соціальну активність молоді. Особливу результативність у цьому напрямку мали такі форми та методи роботи, як: підготовка й проведення Установчих зборів студентського самоврядування; рольові ігри, дискусії та диспути; тренінги особистісного росту, тайм- і селфменеджменту тощо.

4. *Стимулювання ініціативності студентської молоді в реалізації завдань студентського самоврядування* – передбачає заохочення конструктивної студентської ініціативи на шляху реалізації актуальних потреб студентського сьогодення. Ураховано, що увага до ініціатив студентів сприятиме тому, що молоді люди матимуть можливість усвідомити важливість і затребуваність власної думки; різноманіття пропозицій дозволить виявити й обрати оптимальні шляхи розв'язання актуальних питань студентського сьогодення. Реалізація цієї умови спрямована на формування в студентів соціальної креативності, навичок утілення в життя творчих ініціатив та проєктів. Так, наприклад, може надаватись підтримка

студентському авторському проекту впровадження здорового способу життя, можна створювати банк студентських ініціатив, проводити презентацію й захист студентських ініціатив, «круглі столи», тренінги тощо.

5. Відмова керуючого персоналу структурних підрозділів Університету в аспекті роботи з органами студентського самоврядування від адміністративно-функціональної технології управління, яка характерна авторитарному стилю, і перехід до проектно-інвестиційної, характерної демократичному стилю управління на засадах рівних партнерських відносин з членами студентського самоврядування Університету.

6. Підвищення рівня вимог до компетентності керівників структурних одиниць студентського самоврядування Університету та перегляд комплексу методів управління, серед яких пріоритетними мають бути ті, що орієнтовані на постійне заохочення студентів.

7. Сприяння з боку адміністрації Університету розвитку у керівників структурних одиниць студентського самоврядування навичок проектно-технологічної та інформаційної діяльності, які інтегрують у собі всі види сучасної діяльності особистості: від появи творчого задуму до реалізації готового продукту шляхом формування груп студентів, не залучених до органів СС для реалізації конкретного задуму.

8. Сприяння з боку адміністрації Університету формуванню управлінської компетентності керівників структурних одиниць студентського самоврядування Університету на принципах системності, ситуативності та цілепокладання.

9. Сприяння адміністрації Університету оволодінню керівниками структурних одиниць студентського самоврядування технологією моделювання організаційних структур управління та визначення: організаційних одиниць управління, координаційних механізмів, механізмів управління (менеджменту), компонентів, які характеризують рівень (ступінь) організації.

10. *Розробка гнучкої структури студентського самоврядування з урахуванням принципу делегування, що уможливило б залучення більшої кількості студентів до процесів організації, мотивації, координації, контролю тощо в аспекті вирішення завдань СС.*

Вважаємо, що запропоновані методичні рекомендації будуть сприяти:

- налагодженню більш тісної співпраці адміністрації Університету, керівників структурних підрозділів (деканів факультетів, директорів Навчально-наукових інститутів) з органами студентського самоврядування;
- розвитку управлінської компетентності керівників структурних одиниць студентського самоврядування;
- стимулюванню студентської ініціативи щодо вирішення питань життєдіяльності студентства Університету;
- розвитку лідерських якостей студентів, залучених та не залучених до діяльності студентського самоврядування;
- поширення зв'язків громадськістю студентського самоврядування та Університету взагалі в аспекті питань життєдіяльності студентства й перспектив його подальшого працевлаштування;
- формуванню єдності студентства Університету в цілому.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження, яке здійснювалось на факультеті іноземної мови та слав'янської філології, природничо-географічному факультеті та на базі Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, дало змогу виявити роль студентського самоврядування для особистості студентів, ставлення студентів, викладачів, деканів факультетів та директорів інститутів до роботи студентського самоврядування Університету, визначити проблему певної неузгодженості дій між усіма організаційними структурами студентського самоврядування і суб'єктами навчально-виховного процесу (керівниками структурних підрозділів, викладачами та студентами), а також потребу в удосконаленні діяльності самоврядування.

Отже, дослідження показало, що студенти частково задоволені діяльністю органів самоврядування педагогічного університету. Значний відсоток тих, хто не обізнаний справами самоврядування. Недостатня інформованість, відсутність чіткого плану дій з боку ОСС, а також деяка «розпорошеність» самої структури, провокує низьку активність студентів у розбудові СС, але студенти не відмовляються від надання допомоги учасникам самоврядування.

За результатами проведеного анкетування та бесіди з професорсько-викладацьким складом університету, усі напрями роботи студентського самоврядування СумДПУ імені А. С. Макаренка потребують удосконалення. Було визначено рівень функціонування напрямів діяльності СС, проаналізовано пропозиції викладачів щодо підвищення ефективності цих напрямів та підвищення іміджу СС Університету.

Можна констатувати зацікавленість керівників структурних підрозділів Університету в ефективному функціонуванні органів студентського самоврядування. Респондентів хвилює питання участі студентів в ОСС. Низький рівень інформування є наріжним каменем у відносинах між

студентами, керівництва структурних підрозділів ЗВО. Недостатнє фінансування, недостатній рівень умінь лідерів СС щодо ефективного управління тими чи іншими процесами й налагодження контакту з керівництвом іноді призводять до виникнення суттєвих проблем у діяльності органів самоврядування на всіх ієрархічних рівнях (група, факультет, кафедра, інститут, університет).

Тому, розроблений комплекс методичних рекомендацій, на наш погляд, дозволить змінити рольову вагу студентського самоврядування в життєдіяльності студентів, збільшити кількість студентів, залучених до СС, сформуванню позитивне ставлення до роботи органів студентського самоврядування, підвищити ефективність роботи СС в Університеті.

ВИСНОВКИ

В умовах розвитку української державності перед вищими навчальними закладами постають підвищені вимоги і завдання, пов'язані з удосконаленням навчально-виховного процесу студентської молоді, зі створенням умов для формування молодого покоління національної еліти, здатної до життєдіяльності суверенній державі, демократичній устрій якої будується на ґрунті самоврядування громадян, регульованого законодавством. Усе це вимагає розвитку інституту студентського самоврядування у закладі вищої освіти.

Означене зумовило тему магістерського дослідження «Організаційно-педагогічні засади студентського самоврядування у закладі вищої освіти» й визначенню мети, що полягала в аналізі сутності, завдань та особливостей функціонування студентського самоврядування у вітчизніних і європейських закладах вищої освіти та розробці методичних рекомендацій щодо перспективного розвитку студентського самоврядування у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка. Згідно теми, мети, об'єкта і предмета дослідження було сформульовано завдання. Представимо результати їх виконання.

1. У межах виконання першого завдання було охарактеризовано особливості демократизації вищої освіти в Україні відповідно до сучасних освітніх вимог Болонського процесу, розглянуто складові принципи процесу демократизації у закладі вищої освіти, що впливають на процес реформування структури управління закладів вищої освіти у державі.

Виявлено, що студентськими організаціями, які уособлюють демократизацію вищої освіти в Україні, є: профспілкові студентські організації; студентські організації різного спрямування за інтересами (технічні, історичні, спортивні, мистецькі тощо); органи студентського самоврядування.

Встановлено, що в Україні студентське самоврядування має нормативно-правове підґрунтя, є складовою феномену молодіжних організацій як таких, що передбачають активну участь молоді, у тому числі студентської у вирішенні освітніх, соціальних, політичних, екологічних та інших проблем як на інституційному, так і на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

Виявлено, що науковцями студентське самоврядування розглядається, як: одна з форм виховної роботи ЗВО; окрема спільнота; педагогічна технологія формування громадських якостей молодої людини тощо.

2. У межах виконання другого завдання з'ясовано, що студентські організації Великобританії відзначаються неабиякою самостійністю, але, порівнюючи зі студентськими організаціями інших європейських країн, мають соціальний та політичний нахил: часто відіграють роль навчальних центрів, які готують політиків, а також сприяють політичній кар'єрі своїх членів. Усі студентські ради вищих навчальних закладів Великобританії мають потужну матеріальну підтримку від адміністрації університетів, державних установ, спонсорів. Крім того, вони займаються комерційною діяльністю.

У свою чергу, студентське самоврядування Франції представлене самостійною ланкою вищої освіти у вигляді асоціацій, організацій та синдикатів і функціонує на різних рівнях: від інституційного до міжнародного рівня представлення інтересів французьких студентів. Найбільш впливову роль відіграє представлення інтересів студентів на рівні університетів. Важливою для студентів Франції є можливість бути представленими у Центральних Радах університету, де вони мають право висловлювати власну думку з тих чи інших питань, брати участь у прийнятті рішень, вносити свої пропозиції та захищати права студентів університету. Усе це робить французького студента повноправним учасником університетського життя.

3. У результаті виконання третього завдання на основі узагальнення змісту функціонування студентського самоврядування у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка і проведення наукового дослідження розкрито основні напрями роботи студентського самоврядування та визначено його роль у життєдіяльності студентства закладу. У цілому, дослідження засвідчує зацікавленість керівників структурних підрозділів СумДПУ імені А. С. Макаренка й професорсько-викладацького складу в ефективному функціонуванні органів студентського самоврядування Університету, його діяльності на державному та європейському рівні.

4. Результатом виконання четвертого завдання стали запропоновані методичні рекомендації, спрямовані на налагодження більш тісної співпраці адміністрації Університету, керівників структурних підрозділів (деканів факультетів, директорів Навчально-наукових інститутів) з органами студентського самоврядування; розвиток управлінської компетентності керівників структурних одиниць студентського самоврядування; стимулювання студентської ініціативи щодо вирішення питань життєдіяльності студентства Університету; розвиток лідерських якостей студентів, залучених та не залучених до діяльності студентського самоврядування; поширення зв'язків громадськістю студентського самоврядування та Університету взагалі в аспекті питань життєдіяльності студентства й перспектив його подальшого працевлаштування; формування єдності студентства Університету в цілому.

Порушена проблема не вичерпується результатами виконаного дослідження. Вважаємо, що нині залишаються малодослідженими і потребують посиленої уваги наукової спільноти питання щодо механізмів зв'язку та координації всіх учасників навчально-виховного процесу в аспекті функціонування студентського самоврядування на інституційному, регіональному, національному та міжнародному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Модернізація вищої освіти України в контексті Болонського процесу. *Освіта*. 2001. № 4/5. С. 4–5.
2. Астахова О., Філіпова О. Сучасне студентство як активний суб'єкт соціальних перетворень. *Крок до позитивних змін* : матеріали IV Конференції Всеукраїнської студентської ради при МОН України. К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2007. 81 с.
3. Базидевич В., Поночовний М. Судетське самоврядування ознака демократії. *Освіта*. 1996. 31 січня. С. 3.
4. Белозерцев Е. П. Студенческое самоуправление в условиях педагогического института. *Советская педагогика*. 1989. № 3. С. 99–103.
5. Бородін Є. І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991–2004) : монографія. Д. : Герда, 2006. 326 с.
6. Бородін Є. І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991–2004) : монографія. Д. : Герда, 2006. 326 с.
7. Ванькович У. Український досвід студентського самоврядування: тенденції, проблеми та перспективи. *Студентське самоврядування в Україні*. К. : «Молодіжна альтернатива», 2004. С. 11–18.
8. Васильєв И. А., Митина О. В., Кобанов В. В. Влияние различных типов мотивации и самоуправления личности на продуктивность мыслительной деятельности. *Психологический журнал*. 2006. Т. 27, № 4. С. 38–49.
9. Великий енциклопедичний словник. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=INAV&P21DBN=INAV&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=inav_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IDI=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1301

10. Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. К. : ІЗМН, 1998. 335 с.
11. Виховна робота наставника академічної групи студентів вищого закладу освіти / укл. М. І. Соловей, В. С. Демчук. К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. 68 с.
12. Вища освіта в Україні : навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. К. : Знання, 2005. 327 с.
13. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль: «Навчальна книга», 2004. 383 с.
14. Вільний молодіжний портал. URL : <http://fri.net.ua/node/1114>
15. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури. К. : Центр навчальної літератури, 2003. С. 111-112.
16. Гавриленко І. І. Організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка (на прикладі Трудової колонії імені М. Горького) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2015. 272 с.
17. Гончар І. Сучасний етап розвитку студентського руху в Україні. *Молодіжні неурядові організації в Україні та світі*. URL: <https://www.ya.org.ua/org/brochure/2005/01.html>
18. Деякі аспекти формування національної культури студентської молоді : рб. наукових статей. К. : ІЗМН, 1997. 120 с.
19. Джурка Г., Кращенко Ю., Скалдин М. Наукова творчість студентів: проблеми та перспективи розвитку. Розвиток наукової творчості майбутніх вчителів природничих дисциплін : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (XIV Каришинські читання). Полтава, 2007. С. 39–40.
20. Димитров М. Самореалізація студентської молоді: регіональний

- аспект. *Вища освіта України*. 2004. № 4. С. 101–108.
21. Дмитренко Т. Г. Педагогічні умови організації студентського об'єднання як професійно-орієнтованої виховної системи. *Вища педагогічна освіта : науково-методичний збірник*. К. : Вища школа, 1994. С. 77–83.
  22. Досвід Київського національного торговельно-економічного університету щодо організації виховної роботи зі студентами. *Інформаційний вісник*. К. : Вища освіта, 2004. № 16.
  23. Європейська практика студентського самоврядування в університетах України : методичні матеріали /за ред. проф. Т. Б. Буяльської. К., 2009. 45 с.
  24. Європейська практика студентського самоврядування в університетах України : методичні матеріали / під ред. проф. Т. Б. Буяльської. Вінниця, 2005. 82 с.
  25. Євтух М. Б. Соціальна педагогіка : підручник. 2-е видання. К. : МАУП, 2010. 51 с.
  26. Євтух М., Волощук І. Методологічні засади трансформації вищої освіти України в контексті Болонського процесу. *Освіта України*. 2006. № 85. С. 6.
  27. Жалдак Л. Управління гуртуванням студентської групи. *Освіта й управління*. 1999. № 3. С. 99–102.
  28. Закон України «Про вищу освіту». *Освіта України*. 2002. 26 лютого. С. 2–7.
  29. Закон України «Про вищу освіту». URL: https://urist-ua.net/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8/%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B2%D0%B8%D1%89%D1%83_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83/
  30. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації». *Урядовий кур'єр*. 1999. 12 січня. С. 10.
  31. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 21.

32. Земна А. Б. Проблема управління студентською групою: тренінг розвитку лідерських якостей. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. № 3. С. 42–48.
33. Зянько І. Студентське самоврядування Франції керується законом 1901. *Освіта України*. 2006. № 16, 28 лютого. С. 1–6.
34. Ізбедська В. Студентське самоврядування як чинник формування самосвідомості молоді. *Рідна школа*. 2000. № 11. С. 26–29.
35. Кін О. М. Розвиток студентського самоврядування у вітчизняній педагогічній теорії та практиці. URL: <http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2009/Statti%20Pedagogika%20ta%20psukhologia%2033/15.html>
36. Козлова О. Г. Системний підхід як методологічний орієнтир в управлінні сучасним навчальним закладом. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. Ч. II. С. 23–32.
37. Колб О. Г. Примірне положення про студентське самоврядування у закладі вищої освіти України : методичні рекомендації з курсу «Конституційне право України» для студ. юрид. ф-тів. Луцьк : Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2001. 20 с.
38. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Шлях освіти*. 2000. № 3. С. 7–13.
39. Коробко І. В. Студентське самоврядування: історія, сучасність та перспективи розвитку. *Формування національних, загальнолюдських ціннісних орієнтацій студентської молоді* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11–12 грудня 2002 р.). К., 2002. С. 343–345.
40. Красовська Л. І. Про роль і місце громадських організацій. *Вища середня і педагогічна освіта*: Республіканський науково-методичний збірник. К. : Вища школа, 1987. Вин. 13. С. 107–111.
41. Кращенко Ю. П. Студентське наукове товариство: стратегія діяльності та її реалізація. *Студентське самоврядування: досвід, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали Всеукраїнської

- студентської науково-практичної конференції. Запоріжжя, 2007. С. 56–59.
42. Кремень В. Освіта в ХХІ столітті стає пріоритетом в будь-якому суспільстві. *Педагогічна газета*. 2002. жовтень-листопад.
  43. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). *Освіта України*. 2003. С. 4.
  44. Кремень В. Формування особистості в умовах розвитку української державності. *Освіта України*. 1999. 22 грудня. С. 6.
  45. Кубрак О. В. Суспільно-політична активність молоді як складова її соціалізації (на тлі розвитку громадянського суспільства). Суми : Університетська книга, 2006. С. 202–233.
  46. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : Знання, 2005. С. 132.
  47. Кульпін П. Горизонтальний рівень самоврядування: Модернізація управління освітою через освітні округи. *Управління освітою*. 2007. № 21, листопад. С. 6–13.
  48. Кураторові академічної групи: методичні рекомендації щодо проведення виховної роботи зі студентами. К. : ДАЖКГ, 2002. 36 с.
  49. Курило В. С., Савченко С. В. Проблеми студентського самоврядування у вимірі соціальної педагогіки: [Соціальна педагогіка і соціалізація особистості у вимірі Болонського процесу]. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2005. № 4. С. 4–10.
  50. Левіна Л. В. Студентське самоврядування як елемент управління ЗВО. *Сучасні проблеми управління* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. К. : НТУУ «КПІ», 2009. С. 294–295.
  51. Левківський Б. К. Всеукраїнська студентська рада як представницький орган студентів на державному рівні. *Проблеми освіти: науково- методичний збірник*. К. : 2005. Вип. 46, ч. 2. С. 157–162.

52. Лузан Л., Зайцева І. Академічна група в контексті проблем виховання студентської молоді. *Освіта і управління*. 2002. Т. 5, № 1. С. 151–156.
53. Мазур М. О. Студентське самоврядування ефективний механізм управління у вищих навчальних закладах. *Сучасні проблеми управління* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. К. : НТУУ «КПІ», 2009. С. 296.
54. Макаренко А. С. Твори : В 7 т. К. : Радянська школа, 1954. Т. 5. С. 30.
55. Методичні рекомендації «Про організацію управління виховним процесом у вищих закладах освіти». Інформ. зб. Міністерства освіти України. 1999. № 3 4. С. 58–62.
56. Методичні рекомендації до планування виховної роботи з студентами у вищих навчальних закладах освіти III IV рівнів акредитації. *Інформ. зб. Міністерства освіти України*. 1998. № 17 18. С. 50–53.
57. Мехонцева Д. М. Структура органів шкільного і студентського самоуправління і управління. *Шкільні технології*. 2003. № 2. С. 130–136.
58. Мінецька І. Створено всеукраїнську студентську раду. *Освіта України*. 2005. № 41. С. 2.
59. Молодь і закон: Збірник нормативних актів і документів з проблем виховання студентської молоді / за заг. ред. Н. І. Косаревої. К. : ІЗМН, 1997. 352 с.
60. Набока Б. С. Розвиток ідей про учнівське самоврядування у вітчизняній педагогічній теорії та практиці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. К., 2000. 195 с.

61. Нас уже понад мільйон. Ми відкриті для вас! : перша лекція для майбутніх лідерів: [Студентське самоврядування]. *Освіта України*. 2007. № 49/50, 6 липня. С. 8–9.
62. Научитель Е. Д. Адаптація студента в ВУЗе. Практична психологія та соціальна робота. 2002. № 7. С. 7–12.
63. Національна доктрина розвитку освіти (розділ «Управління освітою») // *Освіта України*. 2002. 23 квітня.
64. Ніколаєнко С. Розвиток студентського самоврядування важливий чинник забезпечення якості вищої освіти : доповідь міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка. *Освіта України*. 2007. № 34/35, 8 травня. С. 1–5.
65. Ніколаєнко С. Студентське самоврядування на шляху до європейського простору вищої школи : доповідь. *Освіта України*. 2007. № 49/50, 6 липня. С. 2–4.
66. Новітні соціальні технології: основні завдання, напрямки та форми виховної роботи з вітчизняними та іноземними студентами. Харків : Вид-во НФАУ, 2000. 132 с.
67. Органи студентського самоврядування в інституціях вищої освіти. *Вища освіта в Україні*. К. : Знання, 2005. С. 235–237.
68. Органи студентського самоврядування у вищому закладі освіти // Виховна робота зі студентською молоддю : навчальний посібник / за заг. ред. Т. Ю. Осипової. Одеса : Фенікс, 2006. С. 246–252.
69. Органи студентського самоврядування: активізація громадянської, патріотичної свідомості студентської молоді: методичні рекомендації / укл. О. П. Корольчук. К., 2001. 18 с.
70. Організація виховної роботи у закладі вищої освіти : методичні рекомендації / укл. В. С. Демчик, М. І. Соловей. К. : КДЛУ, 1998. 68 с.

71. Організація, форми та методи виховної роботи серед студентів колективами кафедри вищої школи: методичні рекомендації / укл. В. Д. Базидевич, М. І. Поночовний. К. : ІЗМН, 1997. 28 с.
72. Особливості формування світогляду студентської молоді : методичні рекомендації / укл. В. О. Долгих, В. І. Шпак. К. : ІЗМН, 1997. 36 с.
73. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Львів : Літопис, 2002. 195 с.
74. Патола В. Студентське самоврядування в контексті Болонського процесу. *Персонал плюс*. 2007. № 17–18. С. 4.
75. Петухов В. В. Повышение роли самоуправления в учебных заведениях: новые подходы. *Советская педагогика*. 1987. № 10. С. 3–8.
76. Пивнева Л. Н. Высшая школа США. Харьков, 1992. С. 72–74.
77. Планування і проведення організаційно-виховної роботи серед студентів : методичні рекомендації / укл. В. Д. Базидевич, М. І. Поночовний. К. : ІЗМН, 1997. 28 с.
78. Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах. *Інформаційний вісник вищої освіти*. 2002. № 7. С. 98–100.
79. Пономарьова Г. Демократизація управління і контролю за вищим навчальним закладом. – *Вища школа*. 2006. № 5–6. С. 3–9.
80. Потова К. Студентське самоврядування як умова соціалізації молоді. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2007. № 2. С. 42–45.
81. Потовій Я. І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 2. С. 6–9.
82. Потопа К. Л. Соціально-педагогічні умови організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05. К., 2006. 21 с.

83. Права та гарантії студента : зб. нормативно-правових документів / укл. Г. Ф. Труханов, С. М. Романюк, А. І. Клименко, О. С. Цибін. К. : Четверта хвиля, 2005. 380 с.
84. Про організацію управління виховним процесом у ЗВО : Методичні рекомендації. Інформ. збірник Міністерства освіти і науки України. 1999. № 3 4. С. 58–62.
85. Про систему громадського самоврядування : положення. *Освіта*. 2003. 10 грудня. С. 5.
86. Про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах: Типове положення : проект. *Освіта України*. 2007. № 34/35, 8 травня. С. 12.
87. Проблемы самоуправления в системе психологической службы вузов / под ред. Г. Ш. Габдреева. Казань : Казанський ГУ, 1983. 192 с.
88. Ротман Л. Г. Л. Л. Соглаева Самоуправление на уровне группы: Мнение социолога. *Вестник высшей школы*. 1988. К. : Просвещение. С. 63–66.
89. Рябченко В. Наставник студентської групи. *Освіта*. 2001. 14–21 листопада. С. 8.
90. Савицький В. Обшири студентського самоврядування. *Рідна школа*. 2003. № 5. С. 27.
91. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник. 2-ге вид. Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. 320 с.
92. Сидорова А. Студенческое самоуправление: теория и практика *Alma mater*. 2000. № 2. С. 34–35.
93. Сметанський М. І. Студентське самоврядування. *Радянська школа*. 1990. С. 90–91.
94. Соловей М. І., Демчик В. С. Виховна робота у закладі вищої освіти. К. : КНЛУ, 2003. 257 с.

95. Соловей М. І., Демчик В. С. Студентське самоврядування у закладі вищої освіти. К. : КНЛУ, 2002. 95 с.
96. Соловей М. І., Демчук В. С. Орієнтовний перелік питань для розгляду на засіданнях студентської ради факультету. *Виховна робота у навчальному закладі*. К. , 2003. С. 243–246.
97. Соловьева Л. Н. Студенческое самоуправление: синергетический поход. *Методист*. 2006. № 5. С. 56–57.
98. Студентське самоврядування в Україні / Н. Демчук (ред.-упоряд.), Л. Кудіна. К. : Молодіжна Альтернатива, 2004. 60 с.
99. Студентське самоврядування у вищому закладі освіти. *Виховна робота зі студентською молоддю : навчальний посібник / за заг. ред. Т. Ю. Осипової*. Одеса : Фенікс. 2006. С. 241-246.
100. Студентське самоврядування як невід’ємна складова демократизації школи. *Освіта України*. 2005. № 59 60. С. 12 13.
101. Студентське самоврядування. Матеріал з Вікіпедії вільної енциклопедії. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
102. Студенческое самоуправление: социально-психологические аспекты / А. С. Чернышев, Н. С. Степашев, Е. И. Дымов и др. Воронеж : Изд-во ВГУ, 1990. 104 с.
103. Сухомлинська О. В. Цінності у вихованні дітей та молоді / *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 105–111.
104. Сучасні підходи до проблем виховання студентської молоді: збірник наукових статей і матеріалів передового досвіду / за ред. В. В. Лутаєва. Рівне : РДТУ, 1999. 180 с.
105. Тарасова Т. Б. Психологічні особливості студентства. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. 50 с.
106. Тернопільська В. І., Коломієць Т. В., Піонтківська І. О. Довідник з виховної роботи зі студентами. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2014. 264 с.

107. Указ Президента України «Про всеукраїнську студентську раду». *Урядовий кур'єр*. 2001. 28 листопада. Орієнтир. № 47. С. 4
108. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо реалізації молодіжної політики». *Урядовий кур'єр*. 2001. 4 квітня. Орієнтир. № 14. С. 1 2.
109. Україна. Про студентське самоврядування в Україні: Закон. *Позакласний час*. 2007. № 10. С. 67–74.
110. Українська асоціація студентського самоврядування. URL: https://uass.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=28
111. Філоненко І. Етапи формування молодіжного руху в світі та в Україні. *Молодіжні неурядові організації в Україні та світі*. URL: <https://www.ya.org.ua/org/brochure/2005/01.html>
112. Формування духовного світу студента (на матеріалі досліджень у СНАУ): Монографія / за заг. ред. Л. В. Гнатюка. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 263 с.
113. Формування національних, загальнолюдських ціннісних орієнтацій студентської молоді : матеріали міжнар.наук-практ. конф. (11–12 грудня 2002) / відп. ред. А. А. Мазарі. К. : Київ-НТЕУ, 2002. 391 с.
114. Хриков Є. М. Наукове управління академічною групою як фактор всебічного розвитку особистості студентів. *Вища середня і педагогічна освіта: Республіканський науково-методичний збірник*. К.: Вища школа, 1987. Вип. 13. С. 97–103.
115. Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. К., 1997. 224 с.
116. Чибісова Н. Г. Самоврядування студентів як умова становлення їхньої громадянської свідомості. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 3. С. 42–47.

117. Чижевський Б. Г. Актуальні проблеми побудови системи виховання в умовах державотворення. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 111–118.
118. Щербань П. Вища школа та її роль у відродженні національної еліти. *Рідна школа*. 2002. № 5. С. 24–27.
119. History of ESU. URL: <http://esu-online.org/index.php/About%20ESU/History>.
120. National Federation of Students' Associations in France. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/National_Federation_of_Students_Associations_in_France
121. Student Organizations. URL: <http://www.haverford.edu/studentlife/organizations.php>
122. Ukrainian Association of Student Self-government. URL: http://en.wikipedia.org/Ukrainian_Association_of_Student_Self-government